

- 1.) 3646. 1934. május 30-án. vegyes
politika jót.
- 2.) 3779. 1934. szeptember 28. politika jót.
rövid.
- 3.) 3869. 1934. december 20. történeti
módszer.
- 4.) 4012. 1935. május 8-án. teljes
megőrzés jót.
- 5.) 4046. 1935. június 6-án. megőrzés
rövid.

Sikelyudvarhely. Udvarhely.

1911. május 11. ref

A DEBRECENI I. EÖTVÖS PÁL TUDOMÁNYEGYETEM
JOG ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARA.

ÉRK: 1934. JAN. 19.

482

szám: Előirat:

1934

~~1935~~

Utóirat:

987/1934-35

Biválatra kiadva:

S. mezővárosi Hun Béla és

S. Baranyai Béla.

egy. ny. i. tenés munkánk

Debrecen 1935. jan. 24.

[Handwritten signature]

e. i. dekes

Több terjedése és szabadság-hiánya mellett
; hálaesélyi dolgos. Elfogadom.

Budapest 1935. jún. 25. J. Kónya

Elfogadom.

1935. I./31. Bannay

A HÁZASSÁG ÜGYE MAGYARORSZÁGON.

Disszertáció az egyházjogból.

Beadja: Tarczaly Árpád

jogszigorló.

A 2681

Források:

- 1./ Dr.Csiky Gergely: Katholikus házasságjogtan tekintettel a magyarországi jogviszonyokra s a gyakorlatra. Temesvár 1874.
- 2./ Dr.Sipos István: Katholikus egyházjog. Pécs 1928.
- 3./ br.Roszner Ervin: Régi magyar házassági jog. Budapest 1887.
- 4./ Reiner János: Az egyházi házasságkötési jog tanának kifejlődése. Budapest 1908.
- 5./ Dr.Kérészy Zoltán: A "Ne temere" decretum, tekintettel a jogtörténeti előzményekre. Budapest 1909.
- 6./ Dr.Huszár Elemér: Egyházjog. /:Szentségi jog:/ Budapest 1914.
- 7./ Dr.Hanuy Ferenc: A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a "Ne temere" decretumig. Budapest 1912.
A magyar házasságjog története.
- 8./ Kováts Gyula: A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, tekintettel törvényhozásunk feladatára. Budapest 1883.
- 9./ Dr.Szentpéteri Kun Béla: Előadások. Debrecen.

x

x

x

A HÁZASSÁG ÜGYE MAGYARORSZÁGON.

I. A házasságról általában.

E nagy kérdésnek a tárgyalásánál elsősorban is abból kell kiindulnunk, hogy mi a házasság. A házasság régi, legrégebbi intézménye az emberiségnek, már akkor is fennállott, amikor még jogról nem beszélhetünk, amikor még csupán természeti törvények érvényesültek. Később a szabályozást az egyház vette át, miután Isten pozitív kinyilatkoztatással is elrendelte a házasságot, majd pedig megosztozott az állammal a szabályozás tekintetében s ennek folytán az állam jogrendszerére alá is tartozik. Így ma a házasság mintegy egyes ügynek tekintendő. A házassággal Jézus is foglalkozott, de csak az erkölcsi oldalával. Viszsaállította a házasság egységét és tisztaságát, mert azt a zsidók is eltorzították.

A házasság tehát nem csupán természeti, hanem valláserkölcsi és jogi intézmény s mint ilyen nem egyedül a természeti törvények uralma alatt áll, hanem alá van vetve azon két hatalomnak, mely az embereknek vallási és jogi viszonyait szabályozza: az egyház és az állam intézkedéseinek. A házasság intézményének szabályozása tehát hármias irányu: természeti, egyházi és polgári törvények általi szabályozás, de míg a természeti törvények az egyház és az állam intézkedései által nem változtathatók, e két utóbbi csak annyiban bir hatalommal a házasság felett, amennyiben ez saját területét érinti. A házasság egy férfinak és egy nőnek egész életre szóló testi és lelki közössége, amely tehát a jog által van szabályozva. A rómaiak szerint: *nuptiae sunt coniunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini atque humani iuris communicatio*. A házasság fogalmából önként következik, hogy az csak a férfi és nő kölcsönös akarata által jöhet létre, te-

hát megegyezés által. A házasság tehát testi és lelki közösség, célja pedig utódok létrehozatala és a házastársak által egymásnak kölcsönösen nyújtandó segítség. A család csak úgy állhat fenn, ha a férfi és a nő egymással kizárólag egyesült s nemcsak gyermekeket nemzenek, hanem azokat fel is nevelik. Az ember természetes szükséglete - mely szerint nevelés nélkül nem fejlődhetik ki - önként utal a családi állandóság természetes és szükséges voltára.

Ami pedig most már a házasságjogot illeti ez alatt azon szabályok összességét kell érteni, melyek a házastársak jogviszonyait határozzák meg. Mivel azonban a házasság, mint az emberi társadalom alapja egyházi és állami szempontból egyformán nagyfontosságú intézmény s mindkét hatalom törvényhozásának alá van vetve, kétféle t. i. egyházi és állami házasságjogot különböztetünk meg.

II. A házasság történeti fejlődése.

Ősállapotok: rablás, adás-vétel.

A kezdeti állapotok a törzsszervezet idején jelentkeznek. Kezdetben ugyanis a törzsön belül u.n. teljes keveredés, promiscuitas állott fenn, amely a törzsnek minden egyes férfitagjára nézve hozzáférhetővé tett minden egyes törzsbeli nőt, aminek aztán az lett az eredménye, hogy a törzsbeli férfiak ráuntak s közönyösek lettek saját asszonyaik iránt s idegen törzsbeli nő után vágyodtak. Miután pedig ennek más megoldása nem lehetett, minthogy erőszakkal szerezzék meg őket, rablás útján igyekeztek célhoz jutni. Ennek a ténynek a jellemzője az lett, hogy a rablott nőt - miután a rablást egy-egy ember vitte véghez - magának tekintette a rabló, habár ezzel a promiscuitas még nem szűnt meg, csupán a szűkebb családra szorított, de mindenesetre ennek igen fontos következménye lett, miután ez nagy lépés volt az

egyéni tulajdon kialakulása tekintetében s végeredményében a nőrablás mindenütt a promiscuitas megszüntetésére, közelebbről a nőközösség megszüntetésére vezetett. Épen ezért a nőrablásban kell keresni a házassági intézmény keletkezését, miután ez váltotta fel a régi rendezetlen állapotokat s tette olyanná, mely magában foglalta a később állandóvá vált házasságkötési formaságok csiráját. Ez az u.n. törzsenkívüli házasság /:exogamia:/ szemben a törzsenbelüli házassággal az u.n. endogamiával. A törzsenkívüli házasságnak a lényege tehát az, hogy a nő idegen törzsből szereztetik meg s tétetik törzsenbelülivé.

Azon adat szerint, amely a magyarokra vonatkozólag legrégebben tartalmaz ismereteket, /:Anonymus:/ nálunk monogamia uralkodott. Tekintettel azonban arra, hogy a monogamiát szükségképpen nőközösség előzte meg, ebből folyólag kétségtelennek kell tartanunk, hogy mi magyarok is csak évszázados lassu fejlődés után jutottunk el

idáig a nő elrablása, majd a nő vétele, mint rendszerinti átmeneten keresztül. Ugyannyira, hogy Magyarországon egészen az 1100-as évek végéig gyakorlatban lévő házasságkötési formaságok, szertartások egészen világosan mutatják, hogy a nőrablás annyira átment a nép érzelmvilágába, annyira beleéltte magát a nép szokásaiba, hogy szimbólikus utánczásban még akkor is fennmaradt, amikor már általánosan békés jogügylet útján történt a feleségszerzés. De az is kétségtelen, hogy a magyaroknál is akkor tünt fel a monogám házasság, amikor a rablás helyébe, a régi erőszak és foglalás helyébe békés jogügylet, az ellenértékkel szemben való szerzés lép.

Nálunk magyaroknál is épúgy, mint bármely más népnél, a nőrablásnak szükségképen át kellett alakulnia. Az átalakulás azért volt szükségképeni, mert az egyes néptörzsek között, lassan-lassan békés állapotok lettek uralkodókká, különösen annak folytán kellett összetartaniók, hogy az ellenséges

támadások ellen minél nagyobb erővel léphessenek fel. A sok ellenséges támadás teremtett békét közöttük. A törzsek is azon igyekeztek, hogy minél kevesebb legyen közöttük a viszálykodás. A rablás pedig sértés volt, ami tudvalevőleg háborus bonyodalmaknak keletkeztetője s az a megoldás, amellyel utját lehetett állani az ellenségeskedésnek, a compositio volt, ami nem más, mint a sértő fél által a sértettnek fizetett váltságdíj. Ez a compositio volt tehát az első kapocs, amely a nőrablást békés jogügylettel, mondhatni adás-vétellel hozta összeköttetésbe. Így aztán a rablás helyébe a békés uton való megszerzés lépett, az egyház pedig még arra is törekedett, hogy a rablásnak még az emléke is eltűnjék, vagyis, hogy a nép hagyjon fel azon szokással, amely a nőrablási szertartásnak pogány eredetére vallana s ennek folytán annak jogi jelentősége is észrevétlenül elenyészett. Némely vidéken ugyan még most is lehet találni az eljegyzési, házasságkötési, lakodalmi szokások-

ban olyan momentumokat, amelyek a nőrablás emlékeit viselik magukon, de ezek jogi jelentőséggel már semmiféle tekintetben nem bírnak, s már a nép is csak, mint mulattató játékokat tekinti.

A régi erőszakos nőrablás helyébe tehát az adás-vétel lépett. Hogy ez a házasságkötési mód is nagy szerepet játszott a régi magyaroknál, mutatják azok a kifejezések, amelyek a nép nyelvében, mint az adás-vevési gondolat emlékei maradtak fenn. E tekintetben elég csupán a völegény, vőfély és eladólány kifejezésekre utalnunk, amelyek kétségtelen bizonyítékai ennek a megállapításnak.

A compositio eleinte csak fakultatív, azaz tetszőleges volt, vagyis az elrabló, ha akart fizetett, ha nem akkor is megtarthatta a nőt. Utóbb azonban kötelezővé vált a nő elrablójára nézve, aminek folytán ez kénytelen volt bárminő egyezséget elfogadni, különben a közhatalommal gyűlt meg a baja. Ez a hátrányos helyzet, amely a nő

elrablójára eképen nehezedett, szükségessé tette, hogy az esetleges compositio összeg nagyságát már előzőleg kipuhatojja. Miután pedig az ilyen előzetes tudakozódásnak csak abban az esetben volt gyakorlati értéke, ha annak eredményei oly módon lettek kötelező alakba foglalva, hogy a leány szülői utólagosan meg ne változtathassák szavukat, szükséges volt, hogy a felek a közöttük létesült előzetes megállapodásokat valóságos szerződéskötés útján magukra nézve határozott kötelezettséggé tegyék. Ezzel aztán az előzetes compositio lett szokássá, amely után már csak puszta formalitás a nő elrablása. Eleinte a szülők ellenállást tettek, de később már ők maguk végezték a leány átadását, az u.n. traditiót.

Igy azután megváltozik az egész adás-vevési szerződés tartalma is, a compositioalis jogügylet átváltozik eljegyzési jogügyletté s ez az átalakulás be is fejezi a házasságkötési jogfejlődés őskorát, a rablás és adás-vevés időszakát.

III. Eljegyzés.

A házasságkötést eljegyzés szokta megelősni, amely alatt azt a jogügyletet értjük, amelyben egy férfi és egy nő kölcsönösen ígéretet tesznek arra, hogy egymással házasságot kötnek s azt sem feltételhez, sem időhöz nem kötik.

Ezt azonban csak az újabb jogfejlődés mondja, kezdetben nem így volt. Kezdetben a családtagok függősége folytán közömbös volt a felek akaratára, miután az alárendeltség következtében a családfő iránt feltétlen engedelmességre voltak kötelezve, csak lassan szűnt meg a függőség a családfő hatalmának gyengülésével. Lassanként inkább tért nyér az a felfogás, hogy az eljegyzés közvetlenül csak a házasságot kötni akarók jogállapotát érinti s így csak ezeknek az akarata és beleegyezése vehető figyelembe. Az eljegyzés érvényességéhez feltétlenül szükséges, hogy a felek semmiféle olyan hiányban ne szenvedjenek, a-

mely a közöttük megkötendő házasság érvényes voltát meggátolná. Ebből következik, hogy azok az akadályok, amelyek a házasságnál fennforognak, egyben az eljegyzésnek is akadályai. Ezen megállapítás alól csupán kor tekintetében van kivétel, nevezetesen az eljegyzésnél alacsonyabban van megállapítva a korhatár, mert az eljegyzésnek nem *conditio sine qua non*-ja az érettség. E tekintetben III. Sándor pápa 7 évet állapított meg, mert szerinte az a vélelem, hogy az a gyermek, amelyik 7-ik életévét betöltötte, már bizonyos értelmű képességgel, hogy az eljegyzés fogalmát és fontosságát megérthesse. Ennek ellenére azonban mégis csak fordultak elő 7 éven aluli személyek eljegyzése, sőt még ezután születendő gyermekek eljegyzése is előfordult.

Az akaratelhatározásnak és nyilvánításnak szükségképen egybe kellett hangzania, mert ez feltétlen érvényességi kelléke volt az eljegyzésnek. Ennek folytán az eljegyzést a másik fél csa-

lárdsága alapján, vagyis, ha a nyilatkozat meg-
tévesztés eredménye volt, lehetett megdönteni.
Ami a kényszert és tévedést illeti, e két eset-
ben majd csak később adott a jog bizonyos eszkö-
zöket védelmül. Ezen esetektől eltekintve az el-
jegyzés által létesült viszony, csak valamelyik
fél halála, vagy együttes megegyezése, sőt bár-
melyikük egyoldalú visszalépése folytán szűnhet
csak meg. Ez utóbbi esetben azonban csak akkor,
ha azt kellőképen indokolni tudja. Ha indokolás
nélkül lép vissza egyoldalulag valamelyik fél, ez
is megszünteti az eljegyzési viszonyt, azonban a
visszalépő fél bizonyos joghátránnyal sújtatik.
Az eljegyzés formájára nézve sem bontó, sem til-
tó akadály egészen a "Ne temere"-ig nem volt. A
"Ne temere" decretum az első rendelkezés, amely
az eljegyzésre vonatkozólag nyilvános formát ir-
elő.

Az eljegyzés nem házasság, sőt még csak
nem is kötelez a házasság megkötésére. Erre vo-

natkozólag kényszerítő jogeszközöket nem találunk sem a régi, sem az új jogban. Ennek a tételnek a valódiságát semmiképen sem befolyásolja az a körülmény, hogy egyes írók szerint az eljegyzés már házasságszerű viszonyt hoz létre némely tekintetben. Így pl. hogy a jegyesség házastársi hűségre kötelez és hogy az eljegyzés által létesült viszony felbontása, ugyan olyan formaságok mellett történik, mint a házasság felbontása.

Sohm és Kováts Gyula állítják ezt kifejezetten.

Igy különösen Kováts Gyula, aki a jegyestársi hűségre való kötelezésben a házasság negatív hatását látja s ebből a körülményből messzemenő következtetést von le. Ez a felfogás azonban teljesen tarthatatlan. És pedig tarthatatlan elsősorban azért, mert pl. régen a római jogban is a jegyestárs hűtlenségét ugyanolyan módon büntették, mint a házastársét, mégis ennek ellenére senki sem gondolt arra, hogy az eljegyzés által létesített viszonyt a házassággal azonosítsa. Vagyis tehát az

eljegyzés a régi jogban is csak házassági ígéretként szerepel, amint a rómaiak is mondták sponsalia /:spondere = ígérni szóból:/ és nem fűzték hozzá a házasság egyéb joghatásait.

Tarthatatlan másodsorban ez a felfogás azért, mert az eljegyzés és házasság közötti különbség világosan látszik akkor, amidőn az adás-vétel megkötése után a leány teljes átadása, traditioja következik, t.i. az adás-vétel felel meg az eljegyzés által létesített jogviszonynak, a traditio pedig a házasságkötésnek. A nő csak az átadás által lesz teljesen a férfié. Ez a traditio nem egyszerű cselekmény, hanem valóságos formális szerződés.

Az eljegyzés alkalmával épügy, mint más szerződés megkötésénél, zálog adatik, mint az ígéretnek a biztosítéka. Ez az u.n. eljegyzési foglaló, az arrha, mely arra vezethető vissza, hogy a házasság kezdetben nálunk is realkontraktus volt. Eljegyzési foglaló lehetett bármiféle, pénz vagy

más dolog, leggyakrabban azonban gyűrű, amelynek használata ma is szokásban van. A jegygyűrűnek a használata annyira általánossá vált, hogy subarratio alatt rendszeren a gyűrű általi eljegyzést értették. A gyűrűre vonatkozólag egy, a XIV-ik századból való miséskönyvben olyan rendelkezést találunk, amely szerint az eljegyzésnél két gyűrű szerepel, egy a XV-ik századbeli miséskönyvben pedig az is meg van mondva, hogy hogyan kell az egyik s hogyan a másik gyűrűvel elbánni. Az eljegyzési foglaló eredetileg még nem szüntette meg az eljegyzés reálszerződés jellegét, mert a foglaló lefizetése nem mentette fel a vevőt azon kötelezettsége alól, hogy utóbb majd a vételárat is valósággal lefizesse. Az eljegyzési foglaló csak ideiglenesen pótolta és helyettesítette a vételárnak a lefizetését. Mihelyt azonban ilyen előzetes szolgáltatás lépett a valóságos szolgáltatás helyébe, az eljegyzési szerződés már csak nehezen volt megkülönböztethető a formális jogügyle-

tektől.

Az eljegyzés által létesített jogviszony tekintetében nevezetes fordulatot jelentett az eskü, amely már igen közel hozta az eljegyzést a consensualis contractusokhoz. Hazai okmányaink is világosan bizonyítják, hogy nálunk is az eskü volt az eljegyzés egyik legmegszokottabb módja. Ezen eljegyzési eskütételből fejlődött ki azután annak egyszerűbb módja a kézfogás, amely annyira általánossá vált, hogy erről az eljegyzést egyszerűen csak kézfogónak nevezik. A kézadás plasztikusan fejezi ki a szerződő felek között létesült akaratmegegyezést s ezen hatásánál fogva különösen megfelelt a nép szimbolizáló hajlamainak, amelyek szemmel látható külső cselekmények által szinte kidomborítva akarják látni a jogot. A kézfogás előnyösebb is, mint az eskü, mert annál sokkal egyszerűbb. Ezen előnyeinel fogva a kézfogás tul is élte az esküt, úgy, hogy még most is gyakorlatban van.

Az egyház és az állam több évszázadon ke-

resztül fennálló szoros kapcsolatánál fogva a római jog erős befolyást gyakorolt a kánonjog fejlődésére ugyannyira, hogy mikor nálunk a keresztyénség gyökeret vert, már kialakult egy kánoni házasság-jog. A keresztyénségnek a terjedését azonban megelőzte a nemzeti jogképződés, amelynek a következménye az lett, hogy a kánonjog ehez igyekezett idomulni. S ez az oka annak, hogy az eljegyzés alkalmával használt eszközöket, amilyenek az arrha, gyűrű, eskü, kézfogó, az egyház is befogadta, recipiálta. Különbséget tett ez is az eljegyzés és a házasság között, az előbbit sponsalia de futuro, az utóbbit sponsalia de praesenti névvel jelölvén meg. Az egyházi jog vonatkozó szabályai természetesen nálunk is nagymértékben érvényesültek s már az Árpád korból fennmaradt okleveleink is említik a sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti kifejezéseket. Továbbmenőleg a XV. és XVI. században zsinati végzések is szigoruan megkülönböztetik a sponsalia de futurot

a sponsalia de praesentitől. Idevonatkozólag megjegyzendő, hogy Kováts Gyula Sohmnak a nyomán még ezen különbség megállapítása ellenére is hangsúlyozza azon felfogását, mely szerint az eljegyzés azonos a házassággal. Ez azonban nyilván téves. Őt különben Werbőczynek egy félremagyarázott tételé zavarta. Werbőczy nevezetesen azt mondja, hogy a házasságkötésnek egyik módja az, hogy, ha az eljegyzést copula carnalis követi, ez a tény perfektuálja a puszta házassági ígéretet. Kováts itt nem látja a megegyezést, a consensust, már pedig consensus facit nuptias, ő azonban abba a hibába esik, hogy csupán az eljegyzést tartja szemelőtt, holott a testi közösülés, az u.n. nemi copula magában foglalja a megegyezést, még hogy ha nem kifejezett, hanem hallgatólagos is az. Helyesebben szólva vélelmeztetik a megegyezés, de amely vélelem praesumptio iuris et de iure, vagyis amelynek az ellenkezőjét még bizonyítani sem kell, mert nem is lehet. Ő rá ugyancsak zavarólag hatott azon körülmény

is, hogy az a sponsalia de praesenti, amely serdü-
letlenek között kötött, csak eljegyzésnek szá-
mitott. Tehát bár minden kelléke megvolt a házas-
ságkötésnek, de ezen egyetlen ok következtében
csupán sponsalia de futuro jellegével bírt.

Egyébként olyan egyházi törvény, amely a
házasság előtt szükségképen elrendelné az eljegy-
zést, nem áll fenn, minek következtében megelőző
eljegyzés nélkül is szabadon lehet házasságot köt-
ni.

IV. Az egyházi házasságkötésről általa- ban.

Ami az egyház házasságjogi intézkedéseit
illeti, ennek kizárólagossága csupán a XVI.szá-
zad közepén tartott tridenti zsinatig nyúlik visz-
sza, azonban annak erkölcsi vonatkozásánál fogva
az egyház kezdettől fogva foglalkozott ennek a
kérdésével. Ugy, hogy egészen 1895-ig a házasság
kizárólag egyházjogi intézmény. Az egyháznak a
házasság tekintetében fennálló törvényhozási joga

azon a dogmán alapul, hogy a házasság szentség
s így nem annyira állami, mint inkább egyházi fel-
adat annak szabályozása. A házasságnak ezen szent-
ségi jellegéből kiindulva az egyház kezdettől fog-
va minden időn át magának vindikálta azt a jogot,
hogy a házasság tekintetében szabályokat alkosson,
amely azonban az állam részéről nem részesült min-
dig és mindenütt egyforma elismerésben. A keresz-
tyénség három első századában, amikor a római bi-
rodalom irtó háborút folytatott a keresztyénség
terjedése ellen, ekkor a keresztyén egyház termé-
szetszerűleg nem számíthatott arra, hogy az általa
alkotott házassági törvényeket az állam a legki-
sebb mértékben is honorálja. Mindettől eltekintve
azonban az egyház kezdettől fogva szabályozta hi-
veinek házassági ügyeit s őket, habár csak lelki-
ismeretben is, de az általa hozott törvények meg-
tartására kötelezte, amikről az abból a korból
fennmaradó számos bizonyíték tanuskodik. Ezen bi-
zonyítékokat egyházi írók szolgáltatják, akik kö-

zött legnevezetesebb Athenagoras. Ő így nyilatkozott: "Nálunk mindenki azt tekinti nejének, akit a mi törvényeink szerint vett nőül." Igaz ugyan, hogy a keresztyén egyház külsőleg nem érvényesítette, sőt nem is érvényesíthette jogát a római állam házassági joga ellenében, ezt azonban feleslegessé is tette az akkori keresztyének hitbuzgósága és szigorú fegyelme, amely a szervezet tökéletességénél fogva minden kényszereszköz alkalmazása nélkül szerzett érvényt a felsőség által hozott parancsoknak.

Ez a viszony az idők folyamán alapos változáson ment keresztül és pedig nem minden tekintetben az egyház előnyére akkor, amidőn a római császárok is a keresztyén hitre tértek. A császárok ezután nem üldözték a keresztyén vallást, sőt azt államvallássá tették, azonban a korlátlan császári hatalomnak a pogány korból áthozott eszméit nem vetkeztek le még a keresztyénségben sem. A római birodalom házassági joga, mint tökéletesen kifej-

lődött jogintézmény továbbra is fennmaradt s mint ilyen rendszeresen alkalmaztatott, sőt a császárok ezen tulmenőleg tovább folytatták a házassági törvényhozást, amelyben - bár tekintettel voltak a kereszttyénség követelményeire is - mégis az egyházi fegyelem sokat szenvedett. T.i. a házasságra vonatkozó állami szabályok továbbra is a régi pogányok maradtak s az egyháznak az uralkodók s a közjó iránti tekintetben sok mindent el kellett tennie, amit pedig már előbb kifejeződött elvei szerint épen nem helyeselhetett, még kevésbé szentesíthetett. Megjegyzendő azonban, hogy míg a kereszttyén császárok továbbra is fenntartották az állam házasságjogi szabályalkotását, ezzel szemben az egyház sem mondott le a maga hatósági területén, saját törvényhozási jogáról. Ennek következtében mintegy párhuzamosan két házassági törvényhozást látunk haladni, amelyek néhol egymás mellett mennek, néhol eltávolódnak, vagy esetleg közelednek, sőt ritkán összeütközésbe is jönnek egymással. Így

pl. egészen a VI-ik század elejéig gyakorlatban volt a Lex Papia Poppea azon rendelkezése, amely szerint, ha a felszabadított rabszolga /:libertinus:/ szenátori rangúvá lett, előbbi nejével kötött házassági viszonyát szükségképen fel kellett bontania, illetve arra köteleztetett, hogy nejétől elváljék. Ezen a ponton tehát összeütközés állott elő az állami és egyházi házassági törvényhozás tekintetében, mert az egyház soha sem ismerte el ezt a törvényt.

Elvi szempontból csak a XVI-ik század eleji reformáció támadta meg az egyháznak a házasságra vonatkozó törvényalkotási jogosultságát, midőn világi ügynek u.n. causa mere saeculari⁴-nak jelentette ki a házasságot, ami által ez a világi hatalom rendelkezése alá került. Ez a protestáns felfogás csakhamar átszivárgott a túlnyomólag katolikus országokba is és pedig legelőször Franciaországba, ahol különösen kedvező talajt talált a maga számára, mert az akkoriban kifejlődött fejedel-

mi abszolútizmus meleg pártfogásába vette. A francia uralkodók közül különösen II. és III. Henrik, továbbá XIII. és XIV. Lajos voltak azok, akik számos oly rendeletet alkottak, amelyek a házasság lényegét érintik. Ugyanigy Németalföldön Van Espen, Németországban pedig Justinus Febronius álnév alatt Hontheim Miklós címzetes trieri püspök, továbbá a Jozefinista udvari kánonisták egész serege tudományos alapon fejtették ki az új nézetet, sőt azt a római katolikus egyház tanával összeegyeztetni törekedtek. Ausztriában II. József által kiadott házassági pápens adott állami szentesítést ennek a felfogásnak, hasonlóképen cselekedett testvére Lipót, későbbi királyunk is Toscanában. A francia forradalom végre is, mint az egyház és állam teljes és tökéletes elválasztásának szükségképeni következményét, a polgári házasságot honosította meg, amely szerint a házasság polgári szerződésnek tekintendő s mint ilyen feltétlenül az állam törvényalkotó jogköre alá ren-

deltetik s a felek magánmeggyőződésére hagyatván, ezen polgári szerződésüket az egyház áldása által is santesittetik. Mindezen kísérletezésekkel szemben is, az egyház folytonosan ismételte és hangsúlyozta a saját törvényalkotási jogosultságát.

Az egyház különben semmi mást nem kívánt meg, csupán a consensust, az akaratmegegyezést. Ezzel megelégedett s csupán arra ügyelt, hogy az ne mástól, hanem a felektől eredjen. Az akaratmegegyezés fennállását szükség esetén bizonyítani is kellett. Hogy ez minél könnyebben megtörténhessék, már Gratian úgy rendelkezett idevonatkozólag, hogy az akaratkijelentés eszközlése ante portas ecclesiae, vagyis az egyház kapui előtt történjék, mert ott állandóan sokan tartózkodnak s a tanuval való bizonyítás ily módon nagymértékben megkönnyebbedik. Sőt tanuként szerepelt kezdetben maga a pap is, aki a feleket összeadta, aminek következtében Kálmán úgy rendelkezett, hogy az akaratkijelentésnek pap, vagy két tanu előtt kell végbemennie. Ebből követ-

kezik, hogy a rendelkezés szerint nem volt kötelező a pap előtti házasságkötés, mert a két tanu előtti házasságkötés épen olyan érvénnyel bírt, mint-ha a pap előtt kötötték volna meg. A pap előtti házasságkötésnek azért mégis nagy volt a jelentősége, mert ismervén a házassági akadályokat, esetleg meg tudta akadályozni a vérrokonok és oly személyek között kötendő házasságot, akik között a házasság létesítése, akár egészségi, akár pedig más okoknál fogva mellőzendő volt. Épen ezért a házasságra lépő felek már csak azért is papot kerestek fel, hogy ezen akadályok felől felvilágosítást kérjenek. Ezenfelül nagyjelentősége volt még a pap előtt kötött házasságnak az is, hogy a pap nemcsak lelki, hanem testi orvosa is volt a hiveknek s ennek folytán ismerte azon betegségeket, melyek hasonlóképen a házasság mellőzését tették célszerűvé. A gyónás is olyan eszköz volt a pap kezében, amellyel más nem rendelkezett s amelynek segítségével sok olyan adat jutott tudomására, amelyek feljogosították,

sőt egyenesen kötelezték őt arra, hogy a házasságkötéstől való elállásra bírja.

Kezdetben a házasság megkötésénél, amennyiben az pap előtt történt, nem volt szükséges annak tevőleges részvétele, hanem a puzta passziv jelenléte kívántatott meg a házasság érvényességéhez. Ez a szabály még a tridenti zsinat után is egészen a legujabb időkig fennállott. Ez különösen kedvező volt azokra nézve, akik u.n. vegyes házasságot szándékoztak kötni, mert ilyen esetben a felek egyszerűen csak felkeresték a papot s a 2 tanu jelenlétében megtették házasságkötési kijelentésüket, amely ténnyel a házasság még akkor is érvényes volt, ha a pap azt ellenezte.

V. Házasságkötés a tridenti

-----
zsinatig.

A tridenti zsinat "Tametsi" végzésének meghozatala előtt Kálmán törvénykönyve a házasságnak az egyház elé tartozását rendeli. Ez a törvényes rendelkezés korszakalkotó volt, nevezetesen a ké-

esőbbi törvény, amely az 1279-es budai zsinaton hozatott, valamint a tridentini végzés is csak pap előtt kívánja a házasság megkötését, Kálmán ellenben pap és egyház előtt. De mivel az alattomos házasságok /:clandestin házasságok:/ az ő idejében s utána is virágoztak, ebből azt látjuk, hogy Kálmán ezeket az alattomos házasságokat nem tette lehetetlenné.

A Kálmán törvénye egyidőre feledésbe ment, de a Corpus Juris szerkesztői ismét napfényre hozták. A sanctioja /:fornicatio:/ kiment ugyan a gyakorlatból, de a törvénynek még később is igen nagy jelentősége volt. Az egyháznak ugyanis az a joga, hogy a házasságkötés előtte történjék, ebből a törvényből ered. A tridenti zsinat is, amint Kováts Gyula mondja, nemhogy nem szüntette meg, hanem csak kiegészítette ezt a törvényt.

A tridenti zsinatot megelőző időszak házasságkötését illetőleg jelentős okmányként szerepel a Pray-kodex. Ennek azonban az a hiányossága van,

hogy nem nyújt teljes képet a házasságkötés menetére vonatkozólag, mert csak azon imádságok vannak benne feltüntetve, amelyek mise közben mondatnak, azonban hiányzanak a szöveghez csatolt u.n. rubrikák, amelyek bizonyos utasításokat tartalmaznának s eképen a mise lefolyásáról közelebbi adatokkal nem rendelkezhetünk.

Igen nevezetes emlék a Pray-kodex mellett az 1279-es budai nemzeti zsinat azon fejezete, amely büntetés terhe mellett tiltja, hogy a felek a templom bejárata előtt nyilvánítsák azon akaratukat, amellyel házasságot kötnek, hanem ünnepélyes mise keretében egyházi áldással. De már az eljegyzés nem jár egyházi áldással, sőt lelkész nem is lehet jelen. Ezek a források világosan mutatják, hogy az egyház általi házasságkötés már az Árpádok **alatt** is el volt terjedve.

Az egyház által eszközölt házasságkötés még nagyobb lendületet nyert az Anjouk uralma **alatt**, aminek bizonyoságaiként az ezen korból ránk

maradt misekönyvek szerepelnek, amelyek már tisztán mutatják azokat a szertartásokat, amelyek keretében a házasságkötés végbement. Ami most már magát a szertartást illeti, a gyakorlat az volt kezdetben, hogy in conspectu vagy ante fores ecclesiae kell kötni a házasságot, vagyis más szóval az egyház közvetlen közelében. Ugyanezt mondja Kálmán törvénykönyve is. Az 1279-es budai nemzeti zsinat azonban határozottan megkívánja, hogy a házasságkötés mise keretében történjék és egyházi áldással, u.n. benedictioval legyen egybekötve. Egy a XIV-ik századból fennmaradt misekönyv pedig az eljárást a következőképen tünteti fel: a papnak az első teendője, hogy a gyűrűt megáldja, ezután következik, hogy a vőlegény a már megáldott gyűrűt a menyasszony ujjára húzza fel. Mindezek megtörténte után a házasságra lépő felek az oltár elé vezettetnek s csak ekkor veszi kezdetét a mise-ünnepély. A végső mozzanat, hogy a pap áldása után a férj megcsókolja a feleségét. S ezzel a szertar-

tás be is végződik.

A későbbi misekönyvekben találunk ugyan kisebb-nagyobb változtatásokat a házasságkötés szertartására vonatkozólag, amelyek mind közelebb és közelebb hozzák a régieket a mostani szertartáshoz, pl. az eskü, de lényegében mégis egészen a tridenti zsinat "Tametsi" végzésének meghozataláig megmaradt ugyanolyannak. Ezek voltak tehát a házasságkötés érvényességének megkívánt kellékei. Az ezen cselekmények mellőzésével kötött házasság az u.n. clandestinitas azaz alattomoság miatt az egyház által kárhóztatott volt és az ágyasság, concubinatus védelme alatt állott. Maga a clandestinitas nem tette érvénytelenné a házasságot csak tiltó akadály természetével bírt.

Meg kell még emlékeznünk a kihirdetésről is. A kihirdetésnek a célja csupán az volt, hogy a nép tudomást szerezzen a nászünnepeletről s nem pedig az, hogy valaki az esetleges házassági akadályokat kifürkészsze és azt a papokkal vagy egyáltalán a nyilvánosság számára közölje. Ez az utób-

bi már csak azért sem szolgálhatta ezt a célt, mert nem előzőleg történt, mint manapság, hanem csak utólag és így csupán in integrum restitutio történhetett volna a már megkötött házasság esetében s nem pedig megelőzés. A XIII. század első negyedében a laterani közzsinat tette általánossá az egyszeri kihirdetés kötelezettségét, amelyet az 1279-es budai nemzeti zsinat majdnem szóról-szóra magáévá tett. Azonban már IX. Bonifác pápa 1391-ben határozottan kiemeli, hogy Magyarországon a házasságokat nem szokás kihirdetni. S majd csak a XV-ik században kezdik ismét gyakorlatba venni a kihirdetés szokását. A XV-ik század végefelé ugyanis a szepesi, majd pedig az esztergomi zsinat rendeli el a házasságkötésnek háromszori kihirdetését. Ha a kihirdetés valami okból, különösen a pap gondatlansága, hanyagsága folytán elmaradt, büntetést vont maga után. Ezen zsinatoknak a kihirdetésre vonatkozó rendelkezésein a tridenti zsinat sem tett semmiféle változtatást, csu-

pán annyiban, hogy megköveteli a kihirdetésnek a házasságra lépő felek illetékes lelkésze által való végzését. A tridenti zsinatnak ez a rendelkezése tulajdonképen nem újítás, mert a gyakorlat már az előtt is ilyen volt s különben is a tridenti zsinat határozmányai annyira előkészített talajt találtak hazánkban, hogy recepciójuk nem ütközött nehézségbe. A tridenti zsinat is háromszoros kihirdetést ír elő.

Az egyházi házasságkötés általános kérdésével kapcsolatban fontossággal bír az, hogy a XII-ik században a házasságra vonatkozólag két felfogást ismerünk: 1./ a frank egyház felfogását, amely szerint a házasságot megegyezés, consensus létesíti, amely mint ilyen felbonthatatlan és 2./ a római egyház felfogását, amely szerint consensus alapján létrejöhet a házasság, azonban bizonyos meghatározott esetekben felbontható s csupán akkor válik felbonthatatlanná, hogya a házasságnak a szentsége is beállott, ami a testi egyesüléssel,

a nemi copulációval jár. E két elmélettel szemben az a felfogás áll, amely szerint consensus létesíti és a copula teljessé teszi a házasságot. Gratian felfogása szerint a consensus felbontható, a copula pedig felbonthatatlan házasságot ad. Hugo St. Victor szerint van felbontható sponsalia de futuro és felbonthatatlan sponsalia de praesenti. Petrus Lombardusnál a felbontó okok már házassági akadályokként szerepelnek. III. Sándor pápa alkalmazza a francia iskola sponsalia distinctioját, de átveszi a bolognai iskola tanításából a végre nem hajtott házasság felbonthatóságának elvi elismerését. Ebből folyólag III. Sándor pápa azt a megállapítást tette, hogy a sponsalia de praesenti valószínűs házasság, de a végrehajtás előtt felbontható. A sponsalia de futuro pedig a nemi copula által valószínűs házassággá válik. A III. Sándor által felállított ez a tétel egészen 1892-ig érvényben volt, amikor aztán XIII. Leó pápa megszüntette. A clandestin házasságot III. Sándor pápa érvényes

házasságnak tekintette, bár a legerélyesebben sürgette a házasságnak nyilvánosan, pap előtt való megkötését. A végső fejlődésnek tehát az az eredménye, hogy a házasságot a jelenre szóló megegyezés hozza létre, amely már ezzel is teljes és valóságos házasság, azonban azzal a különbséggel, hogy a testi egyesülés végrehajtásáig bizonyos okokból még fel lehet bontani.

III. Sándor törvényhozói rendelkezése képezi máig is a római egyház házasságkötési jogának alapját; tehát ez a római egyház házasságkötési tanának a lényege, amelyre nézve sem a tridenti zsinat "Tametsi" végzése, sem pedig a "Ne temere" decretaum nem hozott létre semmiféle lényeges változást, mert egyik sem érinti a házasságkötés lényegét, sem pedig annak belső tartalmát, t.i. hogy consensus facit nuptias.

VI. Házasságkötés a tridenti zsinat után.

Forma tridentina.

A clandestin házasságra vonatkozólag köz-

vetlenül a tridenti zsinat előtt kibocsátott tilalmak azt bizonyítják, hogy még szórványosan bár, de mégis a régi népszokás szerint otthon, tehát nem pap előtt tartattak meg a consensus praesenti számbamenő desponsatiók, amelyeknek sponsalia de praesenti jellege kétséges volt, vagy legalábbis bizonyítható nem volt. Így több ízben előfordult, hogy ilyen módon kötött házasságot a bíró nem létezőnek nyilvánított, míg ugyanakkor érvényes házasságnak jelentette ki ugyanazon személynek, később mással, bizonyítható módon in facie ecclesiae kötött házasságát, amely pedig bigámia volt. Ilyen és hasonló körülmények voltak a főokok, amelyek a tridenti zsinat résztvevőit a "Tametsi" decretum meghozására és abban a clandestin házasságnak a tilalmazására és érvénytelenítésére indították. Ebből folyólag a tridenti zsinat a házasságkötés tekintetében jelentős újítást hoz, amelynek "Tametsi" végzése /:decretum:/ tartalmazza a zsinat által alkotott oly annyira nagy jelentő-

ségü rendelkezéseit. Hogy a határozmányokat decretumba foglalták s nem pedig canonba, ez azért történt, hogy dogmatikai kételyeket ne támasszanak. Ez t.i. annak a veszélyével járt volna, hogy a házassági reform teljes egészében elejtetik.

A "Tametsi" decretum a házasságra vonatkozólag azt mondja, hogy mielőtt a házasság megkötetnék három egymást követő ünneppon hirdesse ki a felek lelkésze nyilvánosan a templomban mise közben, hogy kik között legyen a házasság megkötendő. Ha ez idő alatt semmi törvényes akadályt nem vetettek ellene, akkor az egyház szine előtt mindkét házasságra lépő fél jelenlétében ünnepélyesen megköthető a házasság, azzal a szükségképeni feltétellel, hogy-ha a kölcsönös megegyezés, a consensus fennáll. De, ha valaki rosszakaratulag akadályozná a házasság megkötését, akár azáltal, hogy valóságban fenn nem álló akadályok koholásával állana elő, akár pedig bármilyen más módon tenné lehetetlenné a házasság megköté-

sét, ez esetben elég az egyszeri kihirdetés, sőt elég, ha a házasság a pap és 2 tanu jelenlétében köttetik meg. Aki más formások között köt házasságot, az érvénytelen lesz s jogi következmények nem állanak be. A decretum rendelkezik arra vonatkozólag is, hogy az egyházi áldás vétele előtt, a felek ne lakjanak együtt s az áldást a felek illetékes lelkésze adja. Minden plébános vezessen könyvet a házasulandókról. Végre pedig gyónásra inti a végzés a feleket 3 nappal a házasság előtt. A bűnös állapotban történő házasság megsértené ugyan a szentség iránti tiszteletet, de azért érvényességére semmiféle hatással sem volna, sőt ha a házasuló felek határozottan vonakodnának a gyónástól, mégis házasságra bocsáthatók, miután a tridentini zsinat vonatkozó végzése nem törvényként mondja ki a házasság előtti gyónást, hanem csak inti rá a jegyeseket.

Legvégül elrendeli a zsinat a törvény kihirdetését minden plébánia területén a plébánosok

által.

A régi és az új házasságkötési forma között az a lényeges különbség van, hogy míg a tridentinai zsinat idevonatkozó végzésének meghozatala előtt csupán tisztesség okából kötötték meg lelkész jelenlétében a házasságot, a Forma tridentina megállapítása után már a lelkész jelenléte oly kelleke a házasságkötésnek, amelynek hiánya a házasság érvényes létrejövetelét feltétlenül meggátolja. A régi formához annyiban hasonlít a tridentinai forma, hogy a házasságkötés alkalmával nem szükséges lelkész aktív ténykedése, elegendő az ő passzív asszisztenciája. Ugyanez a követelmény áll fenn a tanuknál. A pusztán jelenlétük elegendő, amely lehet véletlen vagy kényszerített, az mindegy. Tehát, habár a tridentinai zsinat végzése /:De reformatione matrimonii:/ ugyan a házasság érvényét az illetékes plébános jelenlététől tette függővé, ennek éppoly, mint a régi formánál nem mint a szentség kiszolgáltatójának, hanem,

mint köztanunak kell jelenlennie. Ennek igazolására szolgál az a körülmény, hogy a szentségek kiszolgáltatójában ugyanis megkívántatik az intentio, holott az egyetemes egyház gyakorlata szerint a kényszerített és ellentmondó plébános jelenléte teljesen elegendő ahhoz, hogy a házasság érvényes legyen. Azon kívül a "De reformatione matrimonii" ugyanolyan érvénytelenség terhe alatt a plébánoson kívül 2 tanu jelenlétét is megkívánja, pedig ez a két tanu még kevésbé szerepelhet ugy, mintha ő volna a szentség kiszolgáltatója.

Megjegyzendő, hogy a tridenti zsinat nem változtatott a régi jogon, csupán bizonyos formát szab a házasságkötésre. Különbözik Kálmán törvényétől a tridenti zsinat abban, hogy ez utóbbi csak a pap előtt tartja a házasságot érvényesen megkötendőnek, ami azonban az egyházon kívül is megtörténhetett. Kálmán azonban az egyház és pap elé viszi, tehát az összehasonlítás e te-

kintetben a Kálmán előnyére üt ki. Ha azonban a sanctio tekintetében eszközlünk összehasonlítást a két rendelkezés között, akkor azt látjuk, hogy a "Tametsi" decretum sanctioja az erősebb, mert az ellenkező cselekvést érvénytelenséggel sújtja, Kálmánnál pedig a sanctio csupán abban áll, hogy az ilyen házasság fornicationak tekintetik, vagyis csupán tilos viszonynak deklaráltatik.

A tridenti zsinat azon felszólítása, hogy a végzés minden egyes plébánián kihirdetessék Magyarországon, az akkori idők zavaros volta miatt nem volt megvalósítható. A törökuralom, a vallásmozgalmak, a plébániák elárvult volta stb. következtében sok helyen nem lehetett a végzést kihirdetni. Hozzájárult ehez az is, hogy akkori uralkodóink nem nézték jó szemmel a reformot, amely egyébként tisztán és kizárólag Róma akaratát jutattja kifejezésre.

Ami a "Tametsi" decretumba foglalt jogtételeket illeti, kimondja a végzés, hogy a házass-

ság megegyezéssel, consensussal jön létre, s hogy a házasság érvényes létrejöveteléhez nem követeltetnek meg azok az ünnepélyességek, amelyek a régi jogban annyira jelentős szerepet játszottak. Kimondja továbbá a decretum, hogy a clandestinitas továbbra is tiltatik és, hogy szükséges a consensusnak pap előtti kijelentése. A házasság bizonyíthatóságának előmozdítása végett előírja a zsinat a kihirdetést, továbbá a házasságkötés nyilvános végzését, a consensus kijelentést s végül a pap általi összéadást. Azok a házasságkötések, amelyek tanuk és pap nélkül végeztetnek érvénytelenek s azok a tanuk, felek és papok, akik az előírt formát be nem tartják büntetés alá esnek. Ez utóbbi jogi tétel a legfontosabb rendelkezése a decretumnak, mert itt van szabályozva egyházi törvény erejével a házassági szerződésnek nyilvánossági formája. A "forma tridentina" különben sem változtatta meg a házasság szentségi formáját, sem annak szentségi lényegét, sem

pedig a consensusnak addig lehetséges kijelentési módjait, de viszont előírta a szükséges nyilvánosság és ünnepélyesség minimumát, plébános és 2 - 3 férfi tanu jelenlétét.

A "Tametsi" decretum továbbá a házasságkötést követő, de a házaselet megkezdését megelőző egyéb cselekményeket is szabályozza és pedig a papi összeadást és áldást, a házasságkötés anyakönyvezését s a szentségeknek a házasságkötés vagy legalábbis annak consummatioja előtt való felvételét.

A tridenti zsinat a "Tametsi" végzés kötelező erejét attól tette függővé, hogy az a plébániákon hirdettessék ki, s a kihirdetéstől számított 30 nap mulva lépjen életbe. Ami pedig a hatályát illeti, ahol kihirdették, kötelezővé vált minden keresztyénre, ahol ellenben a protestantizmus eléggé szervezve volt és a kihirdetés nem történt meg, azon a területen a protestánsokra nem volt kötelező, ott továbbra is érvényes volt a

clandestin házasság, vagyis amely alattomosan, tehát az egyház közbejötte nélkül kötött. Ezek a helyeken tehát immunitas, mentesség van a tridenti forma kötelező ereje alól. E két terület mellett azonban létesült egy harmadik terület is, azon elv alapján, hogy a tridenti forma alól mentes fél átviszi a maga mentességét a másik házasságra is. T. i. a reformáció fellépése után vitásá vált, hogy a vegyes házasságot csak katolikus pap előtt lehet-e megkötni, vagy pedig a másik vallásfelekezet lelkésze is ugyanolyan joghatállyal járhat el a házasság megkötése alkalmával. Ilyen formán a vegyes házasság esetén a katolikus vallású fél is köthet clandestin házasságot. Ezt a tételt állapította meg a 40-es években a Lambruschini-instructio Magyarországra, valamint a Provida constitutio Németországra 1909-ben, amelyben Róma érvényesnek ismerte el a nem római katolikus fél lelkésze előtt kötött házasságot. Ez a protestánsoknak bizonyos fokú győzelmét s a római katholi-

kus egyház elveinek részben való feladását jelentette.

Mindezekből azt láthatjuk, hogy a tridenti zsinat határozmányai nálunk Magyarországon nem voltak kihirdetve, hogy azonban mégis érvényesültek, annak okát az u.n. **o**bservantiában találjuk. Ezen **o**bservantia azt jelenti, hogy a decretum érvényességéhez elégséges csupán az, hogy a "Forma tridentina" állandó alkalmazásban van s ezen állandóan alkalmazott gyakorlat folytán kiegészítőleg szerzi meg az érvényességet. Az a kérdés merül fel azonban most, hogy milyen mértékben terjed ki ez "Forma tridentina" a protestánsokra. A római katolikus egyházjognak ugyanis az az alapelve, hogy amely községben a tridenti végzés előbb lett érvénybe léptetve, mint-sem ott önálló protestáns egyházközség szervezkedett volna, ott a "Forma tridentina" a protestánsokra nézve is kötelező, ahol ellenben a protestáns egyházközség alakulása megelőzte a tridenti zsinat befogadását, azon a helyen még az egyetemes katolikus egyházjog szerint sem

kötelezi a tridenti forma a protestánsokat. Miatán azonban az általános nézet az volt, hogy ahol már van szervezett protestáns egyházközség, ott már kezdettől fogva is megvolt, ebből következik, hogy a római katolikus egyháznak a protestánsok tridenti mentességére vonatkozó jogvédelme Magyarországon minden egyes protestánsra kiterjedőleg alkalmazható. A Pázmány Péter rendeletére készült u.n. *Rituale Strigoniense* az, amelyből a "De reformatione matrimonii" bevettnek, recipiálnak bizonyul. Hogy a tridenti végzés Magyarországon későbbi időben talált elfogadásra, mint ahogy a protestáns községek megszerveztettek, mutatja az, hogy még a XVII. század közepén is gyakran megtörtént, hogy külföldön lakó protestánsok csupán azon okból jöttek Magyarországra házasságot kötni, mivel itt nem voltak arra kényszerítve, hogy a tridenti zsinat által előírt házasságkötési formákhoz alkalmazkodjanak. A "Forma tridentina" csupán a XVIII. század elején fogadtatott el s jutott

teljes kötelező erőre.

Mindezeknek a folyományaképen tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a tridenti zsinat után a házasságkötés formáságaira vonatkozólag három nagy területet különböztethetünk meg:

a./ ahol kihirdették s minden keresztyénné nézve kötelezővé tétetett; ezeket a területeket nevezték intratridentin területeknek.

b./ Ahol a kihirdetés nem történt meg s egyáltalán nem kötelező sem protestáns, sem katolikus felekre nézve; ezek voltak az extratridentin területek s végül

c./ azok a területek, amelyeken csak a tisztán római katolikus felekre vált kötelezővé, de a vegyes házasságok megkötésénél nem volt alkalmazható a tridenti forma; ezeket tekintették vegyes területeknek.

A tridenti zsinatnak házasságkötésre vonatkozó intézkedéseinek az volt a célja, hogy a régi házasságkötési jog tökéletlenségeit eltávolítsa, az

azokból származott bizonytalanságokat megszüntesse. Ezt a célját azonban a végzés nem érte el teljes mértékben, miután a decretum szöveg nagyon is bizonytalan alapra helyezte a házassági reform sulypontját, amikor a házasság érvényes megkötését attól a körülménytől tette függővé, hogy a házaspár feleknek vagy csak egyiküknek lakóhelye szerint illetékes plébános előtt köttessék az meg. A legtöbb esetben ugyanis csupán jogvélelem alapján lehetett a letelepedést kísérő bizonyos tényekből több-kevesebb valószínűséggel vont következtetés alapján állapítani meg azt, hogy vajjon valamely házaspár felek van-e egyáltalán és hol van lakóhelye s ha ez a vélelem ellenkezett a valósággal, a házasság érvénytelen, mert nem az u.n. proprius parochus előtt köttetett. Itt volt aztán holtpontja a tridenti házasságkötési jognak. Az érvénytelen házasságkötésnek itt egy soha ki nem apadó forrása volt, mert akkor is érvénytelen volt ilyenkor a házasság, ha a házasulandó felek és a pap is tel-

jesen jóhiszeműséggel jártak is el. Jelentős hibája volt a decretumnak ezen kívül az is, hogy nem volt az egész egyházban kötelező.

A tridenti zsinat által hozott törvényből igen sok nehézség származott, amelyeknek megszüntetésére a X. Pius pápa által megbízott "tridenti zsinat magyarázó bizottság" 1907-ben kiadta a "Ne temere" decretumot, amely végzés megtartotta ugyan a "Tametsi" decretum formáit, azonban lényeges változtatást léptetett életbe a "Forma tridentina" területi, valamint személyi kiterjedését s végül a plébános asszisztálási jogának alapját és módját illetőleg. Nevezett bizottság ezen "Ne temere" decretuma pontosan véve 3 tekintetben változtatta meg a tridenti zsinat által megállapított jogot: a./ minden plébános csupán saját területén illetékes asszisztálni, azzal a megjegyzéssel azonban, hogy ott aztán bárkinek a házasságkötésénél jogosult eljárni; b./ a plébános passzív jelenléte nem elégséges a házasság-

kötésnél, hanem magának a plébánosnak kell a felektől a házasságkötő nyilatkozatot kivenni. Ezen megállapításból szükségképen következik, hogy az u.n. clandestin házasságok feltétlenül érvénytelenekké válnak; c./ ezen "Ne temere" által megállapított forma a katolikus vallásfelekezethez tartózkodókra mindenütt kötelező, az olyan más vallásúakra ellenben, akik sohasem is voltak katolikusok, sehol sem kötelező, továbbá - s különösen itt tetszik ki az ellentét a "Tametsi" és a "Ne temere" között - hogy vegyesházasság megkötése esetén nem a protestáns fél viszi át a maga mentességét a katolikus félre, hanem épen is a protestáns fél is alá lesz vetve a Pius által megállapított formának.

A "Ne temere" decretum az eljegyzés és házasságkötés ügyét teljesen ujonnan szabályozza. Ennek megfelelően 2 kardinális rendelkezése van a decretumnak, az egyik az, amelyik az eljegyzésre vonatkozik, a másik pedig a házasságkötés lé-

nyeges alakszerűségét határozza meg.

Ami az eljegyzés kérdését illeti, ennek egyházzjogi érvényét a decretum a jövőben kötetendő házasságra vonatkozó kölcsönösen tett ígéretnek, illetve megegyezésnek bizonyos meghatározott formában való kinyilvánításától teszi függővé. Az eljegyzésre vonatkozólag ugyanis világosan kimondja a decretum, hogy csupán azok az eljegyzések érvényesek, amelyek a házasulandó felek, valamint a plébános, továbbá legalább 2 tanu által aláírt írással köttettek. Az eljegyzés ezen formáságainak megtartása, feltétlenül szükséges kellék.

A házasságkötésre vonatkozólag pedig azt mondja ez a törvény, hogy csak azok a házasságok tekintetnek érvényeseknek, amelyek plébános és 2 tanu előtt köttettek, kivéve azon esetet, ha a halál veszedelmétől lehet tartani, amikor is a házasság bármely lelkész és két tanu előtt jogérvényesen megköthető s hasonlóképen kivéve azt az esetet, hogyha a pap egy hónapon belül nem volna

igénybevehető, mert akkor nélküle 2 tanu jelenléte is elegendő a házasság megkötésének érvényességéhez.

A tridenti zsinat magyarázó bizottság "Ne temere" decretumának a házasságra vonatkozó rendelkezése tehát a "Tametsi" végzés intézkedéseit lényegében változatlanul fenntartja s csupán annak a tartalmát hitelesen magyarázza és pontosan körülírja.

A kényszerített vagy meglepett plébánosra joghátrányokkal járó, másfelől pedig a szentsági házasságkötés komolyságát is sértő házasságkötési módnak megszüntetésére az kínálkozott a legalkalmasabbnak, ha az egyház a plébános és a közreműködő tanuk aktív asszisztenciáját kívánta meg a házasságkötés érvényességéhez. A "Ne temere" decretumnak elsősorban az a nagy érdeme, hogy ezt a bizonytalanságot szüntette meg akkor, amikor a kérdezőt, a felelet-átvevést feltétlenül megkívánta ahoz, hogy valamely házasságkötés érvényes

lehessen.

Igen fontos kérdés a "Ne temere" decretum kötelező erejének a problémája, mert ebből a szempontból lényeges különbséget találunk a tridentinai zsinat által megállapított és a "Ne temere" decretum által szabályozott új házassági jog között. Amíg ugyanis a tridentinai zsinat által megállapított forma csupán ott tekintetett kötelezőnek, ahol a végzés kihirdettetett, illetve observantia folytán recipiáltatott, amelynek következtében tehát intratridentini, extratridentini, valamint mixta-területeket lehetett megkülönböztetni, addig a "Ne temere" decretum azt mondja, hogy a decretum feltétlenül kötelezni fogja az olyan katolikus feleket, akik ebben a vallásban megkeresztelkedtek, továbbá azokat, akik valamely eretnekségből vagy szakadárságból tértek vissza a katolikus egyházba, akár egymás között kötnek eljegyzést vagy házasságot, akár pedig nem keresztelt akatholikussal, akár pedig megkeresztelt katolikusokkal,

hacsak valamely részleges területre a szentszék másképen nem rendelkezett. A "Ne temere" decretumnak az eljegyzésre és házasságra vonatkozó rendelkezése nem vonatkozik a megkeresztelt vagy meg nem keresztelt akatholikusokra, amennyiben egymás között kötnek eljegyzést vagy házasságot. Ezekből a megállapításokból következik tehát, hogy a "Ne temere" decretum az egész föld kerektségére érvényes módon szabta meg az eljegyzés és házasságkötés lényeges alakszerűségét.

A leglényegesebb változás az új törvény szerint a tridenti zsinat házassági végzésének rendelkezésével szemben tehát az, hogy a "Ne temere" decretum a vegyesházasságokat is alávonta az új törvény által megállapított formának. Legelőbbis ez volt a pápai udvarnak a törekvése, t. i. az, hogy Magyarországra vonatkozólag az 1840-es években a Lambruschini instructioval biztosított jelentékeny kedvezmény hatályon kívül helyezettnek jelentessék ki. A pápai curia ezirányu törek-

véseivel szemben a magyar főpapság azon álláspon-
tot foglalta el, hogy az új törvénynek vonatkozó
rendelkezése a Magyarországon kötött vegyesházassá-
ságokra semmiképen sem vonatkozhat, miután ezekre
a házasságokra nézve a Lambruschini-féle instruc-
tio partikuláris jogot alkotott. A magyar főpap-
ság világosan kifejezésre is juttatta ezt a felfo-
gását az esztergomi instructioban. A római udvar-
nak nem ez volt az álláspontja s ez az esztergomi
instructio után nyilvánvalóvá is vált, amidőn a
"Sancta congregatio concilii tridentini" a ma-
gyar főpapság felfogásával homlokegyenest ellen-
kező értelmű magyarázatot adott. A római curia
ugyanis azon álláspontra helyezkedett, hogy a
Lambruschini instructio Magyarországra vonatkozó-
lag nem különös jogot teremtett, hanem a triden-
ti zsinat rendelkezése után is érvényben hagyott
régii házasságkötésnek a deklarációja s akkor, a-
mikor a "Ne temere" decretum ezt a régii jogot ha-
tályon kívül helyezte, mint u.n. ius communét,

ennélfogva ez a kedvezmény is elveszett, amely egyébként ellenkező esetben továbbra is fennmaradt volna. A római curiának ezt a felfogását azonban megdönti az a tény, hogy a Lambruschini instructio csak a kibocsátása után a tridenti forma igénybevétele nélkül kötendő vegyesházasságra nézve birtogerosével s nem pedig a korábban létesült ilyen házasságra, amely körülmény döntő súlyu ellenbitonyitékot szolgáltat azzal a nézettel szemben, mintha az instructio pusztá deklaráció gyanánt jöhetne számba.

Összegezve a "Ne temere" jogi természetét, ez a törvény nem egyéb, mint olyan jogszabály, amely az egész egyetemes egyházat kötelező általános egyházi törvény jellegével bír s mint ilyennek a kihirdetése urbi et orbi szól. A kihirdetés módja a decretumnak a püspökökhöz való megküldése.

A "Ne temere" decretumnak helytelen az a rendelkezése, amely az állami házasság jogrendjére nézve sérelmet tartalmaz. Azt mondja nevezete-

sen a törvény, hogy a nem katolikus lelkész közreműködésével eszközölt, tehát pl. tisztán polgári hatóság előtt kötött házasságok a decretum óta érvénytelenek. Ez a rendelkezése ugyanis a decretumnak tagadhatatlanul beleütközik a magyar állami házassági jogba.

A "Ne temere" decretum feladata tehát az egység megteremtése, a különböző házassági területek megszüntetése és egyenlő elbánás alá vonása volt, másfelől azonban igazságtalanság és sérelem járt a nyomában.

Ami a "Ne temere" decretum jogtételeit illeti, ezek közül legfontosabb az, hogy a különböző területek eltűnnek, hasonlóképen nagyfontosságú intézkedése az, hogy a házasságkötés nyilvánossága a katolikus felekre nézve általános hatállyal bontó akadállyá tétetik. Ezzel kapcsolatos az a rendelkezése, amely szerint akatholikuskok egymás közötti házasságai a nyilvánosság, valamint a clandestinitásra vonatkozó egyházi tör-

vény alul mentesítettnek.

A "Ne temere" rendelkezései, amelyek különösen a házasságra vonatkozólag állítottak fel új intézkedéseket Magyarországon nagy nyugtalanságot okozott, mert a vegyesházasságot a római egyház csupán olyan feltétellel engedte meg, ha az összes gyermekek katólikus vallásban való nevelése biztosítottatik. Ennek hiányában a vegyesházasság eddig tilosan bár, de érvényesen volt köthető akár az illetékes római katólikus lelkész passzív asszisztenciája mellett, akár pedig protestáns lelkész, avagy polgári anyakönyvezető előtt. A "Ne temere" decretum mindezeket a lehetőségeket lehetetlenekké tette s az a veszély fenyegetett, hogy Magyarországon ezentúl számos vegyesházasság fog érvénytelenül köttetni. A magyar püspöki kar különösen e tekintetben aggodalmaskodott a római curia felfogásával szemben, s amidőn ezen aggályait a pápa előtt világosan is kifejtette, a pápa 1909-ben Magyarországra is ki-

terjesztette az u.n. *Provida constitutio*t, amelyet eredetileg Németország kapott meg s amelyben a római kuria érvényesnek ismerte el a nem római katolikus vallású fél lelkésze előtt kötött házasságot, azzal a különbséggel azonban, hogy Magyarországon is csak itteni születésűek s csak abban az esetben, ha a más vallású fél soha sem volt katolikus vallású, köthetnek vegyesházasságot a törvényben előírt forma nélkül.

VII. *Codex Juris Canonici*.

A *Provida constitutio* által teremtett kedvezményes helyzet csak kevés ideig segített a "Ne temere" decretum helytelen rendelkezéseivel szemben, mert az 1918-ban életbe lépő *Codex Juris Canonici* már a "Ne temere" decretum álláspontjára helyezkedett, ennek szabályait vette fel. A *Codex Juris Canonici* szerint a házasság érvényes megkötésének rendes alakja a házassági consensus határozott kijelentése a plébános és legalább 2 tanu jelenlétében. A római katolikus vallásfele-

kezethez tartozóknak tisztán polgári házassága a Codex Juris Canonici életbe lépése óta - amely tudvalevően 1918 pünkösdjén következett be - mindennütt a világon, nemcsak tilalmazott, hanem érvénytelen a most már mindenkit feltétlenül kötelező lényeges forma hiánya miatt. A plébánosnak ugyan megvan az a joga, hogy az esketési jogot delegálhatja más papnak is, de általános szabály, hogy ezen delegálás nélkül más pap sem jogosítva, sem kötelezve nincs a házassági szertartás elvégzésére. A házasság megkötésénél szükséges közreműködésnek a következő feltételei állanak fenn. Elsősorban szükséges, hogy a felek szabadok legyenek vagyis akaratukat minden korlátozás nélkül szabadon nyilváníthassák; szükséges továbbá, hogy a felek közül bármelyik a házasságkötés helyén lakóhellyel birjon; hogyha a házasság megkötése más helyen történik, ehez a lakóhely plébánosának licenciája szükséges; ha a felek különböző plébániákhoz tartóznak, erre vonatkozólag a Codex ugy

rendelkezik, hogy a házasságot a menyasszony lelkésze előtt kell megkötni. Ha különböző szertartású római katolikusok között történik házasságkötés, akkor a férfi papja előtt kötendő meg, kivéve azt az esetet, ha partikuláris szabály mást rendel. Pl. nálunk Magyarországon ilyen esetekben is a menyasszony papja előtt történik a házasságkötés.

Ha a lelkész közreműködése hirtelenében nem eszközölhető, akkor a házasság megköthető lelkész nélkül is, csupán 2 tanu előtt halálos veszedelem esetén, vagy abban az esetben, ha teljes bizonyossággal előre látható, hogy közhitелű tanunak megközelíthetősége egy hónapon át fog tartani. Minden más esetben, ha más lelkész is van jelen, meg kell hívni a házasságkötésnél való közreműködésre és 2 tanuval együtt asszisztálni köteles.

Codex Juris Canonici szerint szükséges még a házasság megkötéséhez az összeadás, mely megál-

lapított szertartáskönyvek szerint történik, ezenkívül az áldás, melyet az illetékes lelkész végez. Az áldás tehát szükségképeni kelléke a házasság érvényes megkötésének, de meg kell tagadni azt méltatlan házasságnál, továbbá vegyes házasságoknál, valamint olyan házasságok megkötésénél, amelyeknél az egyik vagy mindkét házaspár fél özvegy volt, hogyha abban már részesült, illetve részesültek. A házasságkötés megtörténte feltétlenül bevezetendő a házassági, valamint a születési anyakönyvbe. Megjegyzendő még, hogy a házasság bármely időben megköthető, csupán a mí- sével kapcsolatos áldás van eltiltva advent első vasárnapjától karácsonyig bezárólag és hamvazó- szerdától husvétig. A házasságkötés rendszerinti helye a plébánia- templom, másutt csak engedély- lyel lehet házasságkötést eszközölni. A vegyes- házasságok mindig templomon kívül köttetnek.

A Codexnek idevonatkozó szabályai kiter- jednek a római katolikus vallásfelekezethez tar-

tozókra akár egymás között, akár másokkal kötnek is házasságot, tehát vegyesházasság esetén is. Ez utóbbira vonatkozólag az a szabály áll fenn, hogy vegyesházasságnál katolikus lelkész is közreműködik ugyan, de a születendő gyermekeknek római katolikus valláshoz tartozását követelni köteleles. A "Ne temere" decretum meghozatala előtt az extratridentin területeken kívül is volt több olyan terület, ahol a vegyesházasság alakszerűség nélkül kötve is érvényes volt. A "Ne temere" decretum után azonban csupán Magyarország és Németország volt ilyen területnek tekinthető. Most azonban a Codex Juris Canonici életbelépte óta nemcsak a tridenti és extratridenti területek közötti megkülönböztetés szűnt meg, hanem a vegyesházasságok alakszerűségére vonatkozó minden külön jog is. Kötelezi a lényeges forma a görögkatolikusokat is, hogyha latin szertartású római katolikussal lépnek házasságra, de nem kötelezi őket akkor, ha akár egymás kö-

zött, akár pedig akatholikussal kötnek házasságot.

A "Ne temere" decretumig a Lambruschini instructio alapján voltak érvényesek a lényeges forma nélkül kötött házasságok. A "Ne temere" decretumtól a Provida constitucioig kötött házasságok szanáltattak /:sanatio:/. A Provida constituciotól a Codex Juris Canonici meghozataláig a Provida alapján voltak érvényesek azok a házasságok, amelyek a lényeges formát nélkülözték. Végül pedig 1918 pünkösdjétől a Codex Juris Canonici rendelkezései lettek irányadók.

VIII. Az állami házasságjog.

Az állami házasságjog valójában csak az 1868:LIII. t.c.-kel kezd szerepelni. Élénkebben jön elő 1883-ban a szükségképeni polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslattal, azonban még ez sem hozott további lépéseket. Nevezetesen az alsóház többsége elfogadta a javaslatot, de a felsőház a leghatározottabban ellenszegült törvényé válásának. Ekkor mondotta Tisza Kálmán

akkori miniszterelnök, hogy "én ezzel a javaslat-
tal a méltóságos főrendek elé nem jövök, de 10 év
mulva sokkal radikálisabb javaslattal fognak elő-
állani." És így is történt. Valójában csak az
1894:XXXI. t.c. az, amely a polgári házasságot
- annak kötelező formáját tartva szemelőtt - tör-
vényyé tette Magyarországon. Így aztán a házasság
ügye Magyarországon egészen a XIX. század végéig
teljesen az egyház kezében volt.

Az állami, helyesebben a polgári házasság
3 formában jelentkezik: kötelező, fakultatív és
szükségképeni polgári házasság. A kötelező pol-
gári házasság azt jelenti, hogy a házasság csakis
úgy jöhet létre érvényesen, ha az a törvény által
előre megszabott módon és az erre a célra kije-
lölt polgári tisztviselő előtt végeztetik. A fa-
kultatív polgári házasság abban áll, hogy a fe-
leknek a tetszésére van bízva, hogy lelkész, a-
vagy polgári tisztviselő előtt történjék-e annak
a megkötése s végül ami a szükségképeni polgári

házasságot illeti, eszerint érvényesen csakis az egyház által megállapított szabályok szerint lehet kötni házasságot, viszont azonban az állam megállapít bizonyos eseteket, amelyekben az egyházi akadályokat nem tekinti elfogadhatóknak és azok ellenére is meg lehet kötni a házasságot az állam által kijelölt polgári tisztviselő előtt.

Az 1894:XXXI. t.c. a kötelező polgári házasságot honosította meg nálunk s ezzel a törvényhozási aktussal megszűnt a házasság kizárólagos egyházi intézmény lenni. Ez tehát nem azt jelenti, hogy az egyházi házasság megszűnt volna, mert hiszen az továbbra is fennmaradt, csupán az az eltéréssel, hogy a szabályozás csak annyiban kötelező a házasságot kötő felekre nézve, amennyiben az az állami törvényekkel nem ellenkezik. Mondhatjuk azt, hogy a házasság az állam és az egyház közös ügye lett.

Maga ez a szó polgári házasság, azt jelenti, hogy szigorúan előírt formák között az állam

által alkotott törvények mellett az erre a célra kijelölt polgári közeg által végeztetik.

Érdekes megemlíteni, hogy a XIII. és XIV. században, úgy egyházi, mint világi hatóság előtt meg lehetett kötni a házasságot, amellyel mintegy a modern fakultatív házasságnak egy neve valósult meg. A későbbi századok folyamán is találunk nyomaira a házasság állami szabályozásának, amelyek ha nem is teljes részletességgel, de bizonyos vonatkozásokban világosan mutatják az államhatalomnak a házasság ügyébe való beavatkozását. Így pl. II. Józsefnek 1786-ban kiadott házassági pátense, egyházi mezbe öltöztetett polgári házasságot vezetett be. Ez a házassági pátens valószínűleg a tridenti zsinat lefolyása mellett készült. A két szabályozás sok tekintetben meg is egyezik egymással, ha bár lényeges különbségeket is találunk közöttük. Így megegyeznek abban a tekintetben, hogy mindakettő a felek akaratkijelentésére fekteti a

fősulyt. Amit azonban a pápens minden gondolkodás nélkül rendelt, azt a zsinat csak félve tette, mintha nem érezte volna magát arra hivatottnak, hogy a házasság kérdését rendezze. A tridenti zsinatnál megtörténhetik az, hogy az olyan házasság is érvényes lehet, amely nem létesült épen az egyház illetékes lelkésze előtt, hanem akár polgári hatóság előtt, ilyen a pápens szerint elképzelhetetlen. József házassági pápensében a főcél az volt, hogy az egyház, mint minden tekintetben, úgy a házasság kérdésében is az állam alá rendeltessék. Gróf Eszterházy Pál pécsi püspök volt az első, aki II. Józsefnek e házassági pápense ellen felszólalt. Ő különösen azért indította ezt a támadást a pápens ellen, mert abban ő a házassági biráskodást látta veszélyeztetve. Az egyház részéről azonban mégis ennek ellenére bizonyos engedékenységet tanúsított a pápenssel szemben. II. József alkalmazkodott ugyan a tridenti zsinat által előírt

formához, azonban olyan felfogásból indult ki, amely az egyházi joggal a legnagyobb ellentétbe sodorta. A házasságban magában II. József nem lát egyebet, mint polgári szerződést. Az a lelkész, aki a házasság megkötésénél közreműködik, csupán úgy jön számításba nála, mint állami tisztviselő, továbbá a házasságok könyvének vezetését állami rendszabályok alá helyezi s végül a házassági biráskodást a világi bíróságra bizza.

Ha most a tridenti zsinat által megállapított forma és a házassági pápens közötti formai különbségeket akarjuk feltüntetni, akkor a következőket találjuk.

A tridenti zsinat extenzivitás dolgában korlátozza magát egyfelől a kihirdetés folytán, másfelől azonban úgy is, hogy mihelyt a lelkész-kedés fennakadást szenved, a tridenti szabály is fel van függesztve. Ugyanis, ha a parochus megszűnik megközelíthető lenni, vagy a megközelítés

nagy veszéllyel járna, ezen esetekben a decretum elejti a lelkész jelenlétének a kötelezettségét. Ilyen magyarázat a pátensre nem alkalmazható. A pátens ugyanis csak úgy ismeri a házasságkötést, ahogy azt a vonatkozó paragrafus feltünteti.

A tridentí zsinat végzése szerint a lelkész csupán tanuként szerepel, ellenben a pátens közegének jelenléte állami teendő, az állam részvétele a házasságkötésben, ami elmaradhatatlanul szükséges. A tridentí zsinat által megállapított formánál a parochus helyett a püspök is eljárhat, a pátensben kijelölt közeg ellenben csak egy s ez az egy delegálhat csak maga helyett, vagyis tehát a kijelölt közeg helyébe feljebbvalója nem állhat.

Fontos különbség a két szabályozás között az is, hogy a tridentí decretum értelmében a parochus felfüggesztett vagy excommunicált is lehet, a pátens szerint azonban nem, mert ezzel

hivatalvesztés jár s ennek folytán házasságkötés esetében sem járhat el.

A pápens szerint a lelkész, valamint a tanuk jelenlétét kieroőszakolni nem lehet, ellenben a tridenti végzés szerint a lelkész vagy a tanuk ilyennemű jelenléte a házasságkötés érvényességére befolyással egyáltalán nincs.

A tridenti zsinat "Tametsi" decretuma házasságkötés esetében megengedi annak feltételhez való kötését, a pápens nem.

Egyeznek abban, hogy egyik sem teszi függővé a házasságkötés érvényét attól a körülménytől, hogy annak megtörténte az anyakönyvbe bejegyeztessék.

Ezen összehasonlitásból azt állapithatjuk meg, hogy tehát valóban két külön jogrendszerrel állunk szemben.

II. József testvére II. Lipót, aki 1790-ben követte őt a magyar trónon, mindjárt uralkodásának első évében visszavonta József házassági

pátensét s visszaállította a római katolikusokra a kánoni házasságot, a protestánsoknál ellenben, habár az 1791:XXVI. t.c. felhatalmazza őket arra, hogy házassági ügyeik intézése tekintetében maguknak egyházi bíróságokat állithassanak fel, mégis továbbra is megmaradt a világi bíróságok illetékessége. Ez azonban csak a tulajdonképeni Magyarországon volt így, Erdélyben azonban saját consistoriumaik voltak erre a célra. Vegyesházasságoknál pedig római katolikus szentszékek jártak el. 1868-ig a házasságkötés polgári következményeiről is egyházi bíróságok ítélkeztek s csupán az 1868:XIV. t.c. utalta ezeket az ügyeket világi bíróságok competenciájába. Ez a törvény kimondja, hogy az érvényességi kérdés a római katolikus szentszékek illetékességéhez, a házasságkötés polgári jogkövetkezményei a polgári törvényszékek elé tartoznak. Továbbmenőleg azt is rendeli ez a törvény, hogy ezek a bíróságok a polgári jogkövetkezmények kérdésében mindaddig

ítéletet ne hozzanak, amíg az eljegyzés, illetve házasság érvénye, vagy érvénytelensége a római katolikus szentszék ítélete által megállapítva nincs. Magát az eljegyzést ugyan nem említi az 1868:XIV. t.c., azonban mind a törvény szelleméből, mind pedig némely kifejezéséből s végül a joggyakorlatból azt állapíthatjuk meg, hogy a törvény az eljegyzési ügyekre is ugyanezt a viszonyt állapította meg. Tehát már a XIX. században a római egyház az egyre jobban érvényesülni akaró állami intézkedésekkel szemben is magának tulajdonította azt a jogot, hogy a házasság lényege, érvényessége, avagy érvénytelensége felett ő ítéljen, ő határozza meg azokat a feltételeket, amelyek mellett érvényes házasságot kötni lehet, valamint azt a jogot, hogy egyes esetekben ezeket a feltételeket elengedje, egyszóval a házasság formáját és a bontó akadályokat megállapítsa és alóluk felmentést adjon. Az egyház ugyan nem vonja kétségbe az állam jogait a házasság körül,

mert tényleg vannak a házassággal kapcsolatos bizonyos polgári következmények, ilyenek pl. a gyermekek törvényessége, örökösödés, hozomány, amelyek felett intézkedni az állami törvényhozás hatáskörébe tartozik, miután minden polgári természetű ügy az államhatalom rendelkezése alá esik. Ha tehát ezeket illetőleg a polgári hatalom feltételeket szab s ezektől teszi függővé a polgári jogkövetkezményeket, úgy csak saját jogával él. A házasság továbbá, mint a család alapja, feltétele az állam fennállásának, a polgárok nyugalmának, ugyszintén a társadalmi rendnek is, ennek következtében senki sem tagadhatja, hogy az államhatalom nem lehet közömbös alattvalóinak házasságai iránt s így a maga részéről joggal állithat fel olyan követelményeket, amelyeket a közjóra nézve szükségeseknek tart s ezeknek megtartásából tételezheti fel a házasság polgárjogi eredményeit. Az állam tehát szintén állithat fel házassági akadályokat, amelyek azonban csupán a

házasság polgárjogi következményeinek megsemmisítését eredményezik s az egyházjogban csupán tiltó s nem pedig bontó akadályok jellegével bírnak. A keresztyének ezeket is megtartani kötelesek, de ha mégis házasságra lépnének, házasságuk egyháziilag érvényes lenne s csupán a polgári jogkövetkezményeket nélkülöznék. Előfordulhat tehát olyan eset, midőn az egyházilag egyébként érvényes házasság az állam által nem ruháztatnék fel a házassággal járó polgári jogokkal, ami mindenesetre abnormis állapot, azonban jogtalannak nem tekinthető, mert minden hatalom szorosan a maga területén marad s a másik jogaiba nem avatkozik.

Az egyháznak az volt a véleménye, hogy a világi hatalom határozza meg ugyan a házasság eredményeit, de engedje meg az egyháznak a keresztyének közötti házasság érvényét szabályozni. Vegye a polgári törvény kiindulási pontul a házasság érvényességét, avagy érvénytelenségét, ugy amint azt az egyház meghatározza s ezen tényből ki-

indulva - melyet nem állapíthat meg, mivel hatáskörén kívül esik - szabályozza annak polgári következményeit.

Az 1894:XXXI. t.c. tehát ezen szempontokat szemelött tartva szabályozta a polgári házasságot annak kötelező formájában. Egyszersmind elismerte azt az állammal közös ügynek. A törvény a házasság érvényessége és érvénytelensége, valamint annak megkötésének kérdésére terjed ki.

A polgári házasság kötelező volta azt jelenti, hogy csak állami közeg előtt, állami törvény szerint lehet érvényesen házasságot kötni.

A lelkész köteles meggyőződni arról, hogy a polgári házasság megtörtént-e. Erre a célra szolgál az a tanusítvány, amelyet a polgári tisztviselő állít ki, a polgári házasság megkötésének bizonyítására. Ha a lelkész anélkül adja össze a feleket, hogy a polgári házasság megtörtént volna büntetésben részesül, sőt továbbmenőleg büntetés sújtja azon gondatlanság esetében is, ha a külön-

ben megtörtént polgári házasságról kiállított tanusítvány megtekintését mellőzi.

A polgári házasságnak az egyházi házasság kiegészítője. Ebből következik, hogy az egyházi házasságkötés magában véve semmis, sőt ezenfelül büntetendő is. Csupán egyetlen eset van, amikor a pusztán egyházi házasságot büntetés nélkül lehet kötni, t. i. ha közeli halál veszélye akadályozza a polgári házasság megkötését. Ez esetben a házasságot kötő felek, illetve a lelkész mentesülnek a büntetés alól.

A házassági törvénynek is megvannak a maga külön követelményei, amelyek a házasság érvényességéhez feltétlenül szükségesek. Amint a törvény is mondja, hogy a házasságkötést kihirdetés előzi meg, a 14 napos határidő leteltét követő napon megköthető a házasság, melynek módja az, hogy az illetékes polgári tisztviselő előtt együttesen jelenlévő házasulók külön-külön két alkalmas tanu jelenlétében személyesen kijelentik, hogy egymással

házasságot kötnek s e kijelentést sem feltételhez, sem időhöz nem kötik. A polgári tisztviselő ezután a feleket a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítja. A megkötött házasság azonnal anyakönyvezendő.

IX. A protestáns házassági jog fejlődése.

A protestáns házassági jogfejlődés tekintetében felmerül a kérdés, hogy milyen fejlődést mutat az idők folyamán a házasságkötés. Vajjon milyen változás történt azon az anyagon, amelyet alapul vettek a protestánsok?

Előre bocsátandó mindenekelőtt az, hogy a protestantizmus jobban simul az állami joghoz és hogy a protestáns házassági jogfejlődés erős közeledést mutat a pátenchez. Különösen Erdélyben látjuk az önállóságot, mert itt saját egyházi életük hozta létre a házassági jogot. Az egyház saját törvényénél fogva veszi a felek házassági megegyezését, alóla csak ő dispenzál s ő maga bíraskodik. A házassági intézmény a saját

egyházi létében él, minden tekintetben az egyházi élet keretén belül mozog. Ennek alapja azonban a közönséges egyházi jog, melyen bizonyos változtatások tétettek. Ezeket Bod Péter *Synopsisa* tartalmazza. Érvényesültek ezek Magyarországon is.

Az alattomos házasságkötések bajait a protestánsizmus is kénytelen volt felismerni. Luther és Kálvin a clandestin házasságokat érvényteleneknek mondták, főleg arra hivatkozással, hogy hiányzik a szülői beleegyezés. Luther a nyilvánosságot követelte, amely állott a tanúk vagy lelkész jelenlétében, vagy csupán a szülők beleegyezésében. A XVII. században Carpzow a sponsalia de praesentit, amennyiben az nyilvános, érvényesnek tekinti, de a clandestin sponsalia de praesenti is érvényessé válik, ha rá copula következik. A házasság befejezettségéhez és tökéletességéhez a nemi copulatio és benedictio sacerdotalis okvetlenül szükséges. A XVIII. században Boehmer ezen úgy változtattott, hogy amit Luther a házasság érvényességéhez

megkivánt, ő csak sponsalia de futuro nak tekintet-
te s szerinte a következő aktusok vannak: a felek
nyilvános házasságkötési kijelentése /:sponsalia
de praesenti:/, a hitves társak összeadása /:co-
pulatio sacerdotalis:/ és végül a lelkész áldása
/:benedictio sacerdotalis:/. Boehmernél, mint ki-
fejlett tan lép fel az, hogy a copula carnalis
által consummált eljegyzés még mindig lelkeszi
copulatio ra és consummatio ra is szorul.

Igy a protestánsok is eljutottak a triden-
ti zsinat által hozott decretum álláspontjáig, de
ezen túl is mentek, amidőn megkivánták a házasság
érvényességéhez, hogy a lelkész aktíve közreműköd-
jék a házasságkötés szertartása alkalmával.

Csupán Erdély volt az, ahol a protestantiz-
mus egészen jól tudott érvényesülni, amiből aztán
az önálló házassági jogrend magát ki is fejlesztet-
te. Minden felekezetnek megvolt a maga házassági
joga egészen az 1894:XXXI. t.c. meghozataláig, a-
mely azután az egyházjogot a belső egyházi térre

szoritotta. A magyarországi területen a házassági jog nem fejlődhetett ki s házassági biráskodásuk sem volt tökéletes. Ennek folytán azután a protészta-ns egyházi biráskodás meg is szűnt s a római kathólikus szentszékekre ment át. Ezek aztán nemcsak köteléki perekben, hanem más természetű ügyekben is ítélkeztek. Csak II. József volt az, aki nevezetes házassági pátensében rendezte a házassági ügyekben való biráskodást.

Geleji Katona egyházi kánonjai /:1649:/ a házasok összeadását, már mint teljesen lelkesi dolgot mutatja. Azelőtt ugyanis közegyetértésből választott tisztességes és becsületes emberek is összeköthették a házasfeleket-és pedig Isten törvénye szerint,-akik persze a házassági ügyeket értik.

Az új házasok összeadása kézfogás melletti esküvel hajtattott végre. Még pedig ezen eskünek templomban vagy pedig az istentiszteletre rendelt bármely más helyen kellett történnie azon

feltétellel, hogy urnapokon ne tartassanak.

Azt is kerülni kell, hogy az egybekelés előtt sok idővel történjék az esketés, mert ebből az a hátrány származhatik, hogy vagy elidegenednek a házasok egymástól, ami az egyháznak okoz bajt, vagy pedig szoros viszonyba kerülnek.

Ezek azok az adatok, amelyek feltétlenül kiemelendőknek tekintendők.

A római katolikus szentszéki biráskodás alól II. József házassági pátense mentette fel a protestánsokat. A bécsi és linzi béke nem tartalmaz intézkedéseket a biráskodásra vonatkozólag, sőt a bécsi béke kifejezetten azt rendeli, hogy a római katolikus szentszékek illetékessége maradjon meg ugyanolyan terjedelemben, mint amilyenben azelőtt volt. Egyes uralkodók, így III. Károly, azt akarták, hogy a római katolikus szentszékek protestáns jogelveket alkalmazzanak, ez a törekvés azonban a szentszékek erején megtört.

1791-ben reménységük támadt a protestánsoknak arra, hogy az egyházi ügyeiket, így a házassági ügyeiket is saját egyházi biráskodásukkal lássák el, de miután korábbról nem voltak egységes jogelveik, nem volt mit tenniök, elfogadták a pápátenset bizonyos módosításokkal s annak egyházi szinezetet adtak. Különben is az államhatalomnak a befolyását a protestántizmus sokkal könnyebben tűrte el, mint a római egyház.

A protestáns házassági jogfejlődésnek megvolt az a nagy haszna, hogy a házasságkötés fogalmát odáig vitte, hogy a házasságkötés ma már úgy értetik, hogy ezáltal a felek a házasságra is egyesülnek. A kodifikációk mindnyájan ezen az állásponton vannak, nemkülönben ezt az irányzatot találjuk a József császár házassági pápátensében is.

Különösen fontos megemlíteni, hogy a protestánsok elejtvén a házasság szentségi jellegét, azt csupán, mint magánjogi szerződést tekintik s az állam joghatósága elé utalják. S épen csak

arra fektetnek sulyt, hogy a házasságkötést az ő közegei előtt végezzék.

1791 óta tehát két házassági jogrendszerrel találkozunk és pedig az egyházi a római katolikusokra és az állami rendszer, a protestánsokra vonatkozólag.

X. Különbség az állami és egyházi házassági
-----
törvényhozás között.

Most tegyük összehasonlítást az állami és egyházi házassági törvényalkotás tekintetében s nézzük, hogy mi hasonlóságot és különbséget találunk közöttük.

Megjegyzendő, hogy az a körülmény, hogy az egyházi és állami törvényalkotás nem vág egybe, ennek semmi különösebb jelentősége nincs, mert ez csupán azt jelenti, hogy az 1894:XXXI. t.c. megalkotása óta a két törvényhozás teljesen független egymástól. Az egyház házasságkötési joga a magyar állami házassági jogrendet nem érintheti, viszont azonban létesíthet a magyar házassági

joggal ellentétes intézkedéseket. Mert az államhatalom soha sem vonta kétségbe az egyháznak azt a jogát, hogy a házasságkötés egyházi jogrendjét maga hitelvi álláspontjának s a keresztyénség érdekeinek megfelelőleg szabályozhatja. Maga Szilágyi Dezső is ezt az álláspontot foglalta el. Ő mondta, hogy: "...ezáltal az egyház szabadságának érvényesülését is lehetővé tesszük, midőn a házasság jogrendjét, annak egyházi rendjétől szétválasztjuk."

Ehez a ponthoz meg kell jegyeznünk azt, hogy a házassági viszony nem merőben jogi, hanem erkölcsi reláció is, tehát indokolt úgy az állami, mint az egyházi szabályozás.

Ami elsősorban az eljegyzés kérdését illeti a római katolikusoknál épügy, mint a házasságkötés egyházi hatóság elé tartozik. Forma szempontjából a "Ne temere" meghozataláig nem volt követelmény, elég volt az ígéretnek valamilyen érzékelhető jellel való kijelentése. A

"Ne temere" decretum bizonyos alakszerűséget kíván, amelyet a Codex Juris Canonici megtart. E szerint az eljegyzés csak lelkész vagy két tanu jelenlétében köthető.

Az új házassági törvény, az 1894:XXXI. t.c. nem ír elő alakszerűséget az eljegyzésre vonatkozólag. Ebben a tekintetben különbözik az egyházi codextól, másfelől azonban egyezik vele abban, hogy keresetet nem ad a házasságkötés kikényszerítésére s hogy megengedi a visszalépő fél által okozott károk megtérítését.

A Codex szerint a házasulandókat meg is vizsgálják. Ez az u.n. jegyes vizsga. A jegyes vizsga kétféle, általános vizsgálat, amely annak a kivizsgálásából áll, hogy nincs-e valami akadály, amely a házasság megkötésének útjában állana és különös vizsgálat, amellyel a lelkész arról igyekszik meggyőződést szerezni, hogy jártasak-e a jegyesek a római katolikus hit tanában. Ez utóbbi az u.n. jegyes oktatás. A lelkész

mindezeken kívül kioktatja a házasulandó feleket a házasság szentségéről, a hitvestársak kötelességeiről és még egyéb, a házasesletre vonatkozó fontosabb kérdésekről. Szükséges még ezenkívül a gyónás és áldozás a házasság előtt.

A codex szerint a házasságot előzetesen ki kell hirdetni. A kihirdetés az illetékes plébános által 3 egymást követő vasárnapon történik. A házassági törvény szerint is kihirdetendő a házasság, a kihirdetés alól azonban a közigazgatási hatóság felmentést adhat.

A codex szerint is a házasságot a felek kölcsönös beleegyezése hozza létre s nem szükséges annak teljességéhez a testi egyesülés. A beleegyezés hiányos lehet értelmileg és akaratilag.

Ami az értelmi hiányosságot illeti idetartozik: a./ az elmebetegség. A házassági törvény szerint is nem köthetnek házasságot az elmebetegek, a siketnémák, gondnokság alá helyezetttek akár nagy, akár kiskorúak. b./ Nem köthetnek tovább-

bá házasságot azok, akik nem tudják, hogy miben áll a házasság. c./ Az értelem hiánya, a tévedés is, amely lehet ténybeli vagy jogi tévedés. Ténybeli tévedés alatt azt értjük, amely a személyre vonatkozik. A ténybeli tévedés menthető, ellenben a személy tulajdonságaiban való tévedés nem rontja le a megegyezést, csupán két esetben, : 1./ha a tévedés visszahat a személyre, t.i. oly tulajdonságára vonatkozik, amely tulajdonsága miatt akarja a vele való házasságot. 2./ Ha olyannal köt házasságot valaki, akit szabadnak gondolt, holott nem az. Jogi tévedés a házasság természetéről, érvényessége körüli tévedés, valamint a házasság lényeges tulajdonságai körüli tévedés.

A házassági törvény szerint tévedés címén megtámadható a házasság, ha valaki kijelentésével házasságot kötött, holott nem akart, vagy pedig tévedett a másik fél személyében, vagy nem tudta, hogy a másik fél impotens, vagy 5 évi fegyházra, vagy börtönre van ítélve, vagy a nő teherben van

vagy, ha a holtta-nyilvánított régi házastárs hazatér. Megtámadható ezeken kívül a házasság megtévesztés esetében is.

Ami az akarati hiányosságokat illeti, ide tartozik: a./ a szinlelt beleegyezés, b./ lényeges tulajdonság kizárása, c./ a házassági cselekedethez való jog kizárása, pl. testi egyesülés jogának kizárása, d./ fizikai és lelki kényszer *vis absoluta* és *vis compulsiva*, ez utóbbi esetekben azonban csak a súlyos kényszer alkalmazása olyan ok, amely mellett az akarati hiányosságot fel lehet tételezni. A házassági törvény szerint ilyenkor a házasság megtámadható.

A házassági beleegyezés nélkülözhetetlen annak érvényességéhez, ezért a codex előírja, hogy személyesen vagy meghatalmazott által legyenek jelen a felek. A házassági törvény szerint csak személyesen lehet házasságot kötni, meghatalmazottak kizárásával.

A codex szerint a házasságot lehet feltétel-

hez is kötni, a házassági törvény szerint azonban sem feltételhez, sem időhöz kötni nem lehet.

A codex szerint szülői beleegyezés hiánya nem akadály. A házassági törvény szerint ellenben kiskorú nem köthet polgári házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül. A 20 éven aluli kiskorúnál szülői és törvényes képviselői beleegyezés szükséges. Bármelyiknek a hiánya bontó akadályt képez.

XI. Házassági akadályok.

Az állami és az egyházi házassági törvényalkotás tekintetében való összehasonlítást végig lehet vezetni a házassági akadályokra vonatkozólag is.

A házassági akadályok olyan körülmények, melyek miatt bizonyos személyek képtelenek a házasság érvényes vagy megengedett megkötésére. A római katolikus egyházban a pápa állíthat fel akadályokat, ugyan csak ő illetékes az egyházjogi eredetű akadályok eltörlésére vagy megváltoztatására.

A házassági törvénynek is vannak akadályai, amelyek épügy, mint a Codexnél lehetnek bontó és tiltó akadályok. A bontó akadályok ismét lehetnek vagy semmisségi vagy megtámadhatási akadályok. A semmisségi akadály azt jelenti, hogy ha ilyen fennforog, úgy tekintetik, mintha meg sem kötötték volna. Ami pedig a megtámadhatási akadályt illeti, ez azt jelenti, hogy a házasság ilyen akadály léteben, létrejön ugyan, azonban utólag érvényteleníthető. Mindaddig azonban, míg nem érvénytelenítetik, érvényes marad.

A Codex tiltó akadályai: 1./ Fogadalom, mely ellenkezik a házassággal.

2./ Törvényes rokonság. Ez a házassági törvény szerint is tiltó akadály s fennforog az örökbecfogadó és örökbecfogadott között, örökbecfogadó és örökbecfogadott vérszerinti leszármazója, örökbecfogadott volt házastársa stb. között. Az örökbecfogadás felbontásával ez az akadály megszűnik.

3./ Vegyes vallás. Ha nem a katolikus lel-

kész előtt köttetik meg a házasság, a büntetés ki-
közsítés. Magyarországon a XVII.századig nem i-
gen fordultak elő vegyesházasságok, államjogilag
sem volt lehetséges, mert hiszen akkor még egyet-
len más felekezet sem volt elismerve, még kevés-
bé recipiálva. Csak 1715-ben engedi meg az eszter-
gomi érsek. A Carolina Resolutio 1731-ben írja e-
lő, hogy a vegyesházasságok római katolikus plé-
bános előtt köttessenek. Mária Terézia 1768-ban
ugy rendelkezett, hogy vegyesházásokat csakis ugy
lehet összeadni, hogy a születendő gyermekeket
a római katolikus vallásban fogják nevelni. II.
József házassági pátense pedig ugy rendelkezik,
hogy ha az apa katolikus, minden gyermek az lesz.
Ha pedig az anya katolikus a gyermekek nemük sze-
rint követik a szülők vallását. Az 1791:XXVI.t.c.
azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a vegyeshá-
zasság mindig római katolikus lelkész előtt kö-
tendő, de ha az apa nem katolikus, a fiu gyerme-
kek követhetik az apa vallását. 1807-ben I. Ferenc

megengedi, hogy nem katolikus férj önként adja beleegyezését a gyermekeknek római katolikus vallásban való neveléséhez. 1840-ben egy püspökkari instructio szerint vegyesházasságnál meg kell tagadni az áldást, de meg kell adni a passzív asszisztenciát. 1841-ben a Lambruschini instructio érvényesnek mondja a tridenti forma nélkül kötött magyarországi vegyesházasságokat. Az 1844:III. t.c. érvényesnek mondja ki azokat a vegyes házasságokat, amelyeket protestáns lelkészek előtt kötnek. Az 1848:XX. t.c. ezen törvényes rendelkezést minden bevett felekezetre kiterjesztette. Az 1868:LIII. t.c. pedig a gyermekek vallására vonatkozólag tartalmaz fontos rendelkezéseket. Ez a törvény úgy rendelkezik, hogy vegyesházasság esetén a gyermekek feltétlenül nemük szerint követik szülők vallását s ezen rendelkezés ellenére tett bármilyen megegyezés semmis. Mégis ennek ellenére fordultak elő olyan esetek, amelyekben a katolikus fél lelkésze a gyermekeknek római katolikus vallásban

nevelésére igyekezett rábírní a szülőköt. Ezen u.n. elkeresztelések ellen irányult gróf Csáky Albin, akkori vallás és közoktatásügyi miniszternek u.n. "elkeresztelési rendelete", amellyel rendet igyekezett teremteni a visszás állapotok között. A római katolikusok az egész harc alatt az 1868:LIIII. t.c. megváltoztatásával a szülői jog szabadságának biztosítását kívánták, amit az 1894:XXXII.t.c.-vel el is értek, t.i. most már a szülők megegyezhetnek a gyermekek vallásos nevelésére vonatkozólag.

4./ Méltatlanokkal való házasságkötés. A méltatlanság nem jogi akadály, - tehát az 1894 évi XXXI. t.c. nem is tünteti fel - hanem erkölcsi, amely tehát nem dispensatioval, hanem megjavulással hárítható el. De ha nem is hárítható el, csak létrejön a házasság.

Ami most már a bontó akadályokat illeti a Codexnél elsősorban a korhiány van ilyenül fel-tüntetve, amely 16, illetve 14 évben van megállá-

pitva. A házassági törvény szerint 18, illetve 16 év a korhatár. A korhatár idején alul törté-
dő házasságkötéshez igazságügyminiszteri engedély
szükséges, egyébként a házasság megtámadható.

2./ Impotentia. Ez nem tévesztendő össze a
terméketlenséggel. A házassági törvény szerint az
impotentia, mint a tévedésnek egyik faja megtámad-
hatósági akadály, ha az impotentia megelőző és ál-
landó s ezt a másik fél nem tudta.

3./ Már fennálló házasság. Megszűnik az a-
kadály, ha az előző házastárs meghal, vagy a há-
zasság bíróilag érvénytelenítettik, vagy ha a pá-
pa a házasság alól felmentést ad. Holttá nyilvá-
nitáshoz a Codex szerint nem elég a világi bíró-
ság döntése, egyházi határozat is kell. Ez a há-
zassági törvény szerint is bontó akadályt képez,
tehát a magyar jog is elítéli a bigámiát. De ott
van a különbség, hogy a házassági törvény felbont-
hatónak tekinti a házasságot. A házassági törvény
feltétlen és viszonylagos bontó okokat különböz-

tet meg. A holtta nyilvánítást az 1911:I. t.c. tartalmazza.

4./ Valláskülönbség. Ez az akadály római katolikus és kereszteleetlen, illetve elszakadt között áll fenn. A házassági törvény ezt az akadályt nem ismeri.

5./ Nagyobb egyházi rend. Ez tisztán egyházi jogi eredetű, azonban házassági törvény is - méltányolva az egyház idevonatkozó szabályait - úgy rendelkezik, hogy tilos házasságot kötni annak, aki egyházának szabályai szerint egyházi rend okából házasságot nem köthet.

6./ Ünnepeles fogadalom. Ez a házassági törvény szerint is akadály.

7./ Nőrablás. A nőrabló a rablott nővel nem köthet érvényes házasságot mindaddig, míg az szabadságát vissza nem nyeri. A szöktetés vagyis a nő beleegyezésével - habár a szülők *akarata* ellen - történő elvezetés nem akadály. A házassági törvény szerint a nőrablás, mint a kényszer

egyik módja, megtámadhatóvá teszi a házasságot. A nőrablást és lányszöktetést a Btk. is bünteti.

8./ Büntett. A házasságtörés és hitvesgyilkosság megakadályozza a házasságtörők és hitvesgyilkosok között a korábbi hitvestárs halála után megkísérelt házasságot. A házassági törvény szerint azok, akik egymással egyetértve, valamelyik házastárs élete ellen törnek, nem léphetnek házasságra. Az akadály itt bontó, a házasságtörés pedig tiltó, ha a szentségtörés miatt a házasság felbontatik és a tettesek az egymással való házasságkötéstől eltiltatnak.

9./ Vérokonság. És pedig egyenes ágon általában, oldalágon harmadfokig. A házassági törvény szerint az egyeneság végig, az egyenlő oldalág pedig elsőfokon felmenthetetlen akadály. Az egyenlőtlen oldalág elsőfokon, az egyenlő oldalág pedig másodfokon is tiltó akadály. Az előbbi alól azonban felmentés adható.

10./ Sógorság. Egyeneságon minden fokon,

oldalágon pedig a második fokig bontó. A házassági törvény szerint csak egyenes ágon akadály, még ha a házasság érvénytelen is.

11./ Köztisztesség. Érvénytelen házasság vagy ágyasság esetén, az egyik társ és a másik társ egyenesági első vagy másodfoku vérrokonai között házassági akadály van. A házassági törvény ezt nem ismeri.

12./ Lelkirokonság. Ez az akadály a kereszt- szülő és a megkeresztelt között áll fenn. A házassági törvény ezt az akadályt sem ismeri.

13./ Törvényes rokonság. Ez azon országokban bontó akadály, amelyekben az állami jogok szerint is az.

Ami a házassági akadályok aluli felmentést illeti, ezek egynémelyike magától is megszűnhet, mások ellenben csak felmentéssel. Az isteni jogi akadályok alól nincs felmentés, dispensatio.

A Codex Juris Canonici szerint a házassági akadályok alól felmentő hatalommal bír: a./ a pápa,

b./ a püspök és pedig 1./ mindazon akadályok alól, amelyek alól a pápa felmentést szokott adni, 2./ egyszerű fogadalom alól, 3./ halálos veszedelem esetén bárminő akadály alól, kivéve mégis a magasabb papirend és egyenesági sógorság akadályát. 4./ Sürgős esetekben mindazon akadályok alól, amelyekben halálos veszedelem esetén felmentést lehet adni. c./ Plébánosok, halálos veszedelemben és sürgős esetekben. d./ Gyóntató, ugyanezen esetekben.

A házassági akadály alól való felmentéshez valamilyen ok szükséges. Ilyen pl. a nő előrehaladott kora, ágyasság megszüntetése, polgári házasság veszedelme stb. A felmentést a szentszék rescriptummal adja meg. Végrehajtja az ordinarius.

A házassági törvény is ismeri a felmentést. Bizonyos esetekben a király adhat felmentést, máskor az igazságügyminiszter, vagy pedig a közigazgatási hatóság.

XII. A házasság következményei.

A Codex Juris Canonici szerint a házasság következménye elsősorban is a házassági kötelék létesülése. Ezenkívül azonban létesülnek bizonyos fontos jogok, de egyszersmind köteleességek is a házasság sajátos cselekményeire. A feleség osztozik a férj rangjában és polgári állapotában. Ez utóbbi következmény alól van ugyan kivétel, az u.n. morganatikus házasság esetében, ez azonban az általános szabályt nem befolyásolja. Fontos következménye a házasságnak a gyermeknevelés kötelezettsége, amely a szülőket terheli. A törvényes házasság következménye a gyermekek törvényessége is. Ez azonban praesumptio iuris. T.i. ha a gyermek a házasság megkötésétől számított 6 hónapon túl, de a házassági kötelék megszűnését követő 10 hónapon belül születik, a vélelem az, hogy a gyermek apja a férj. Ez a vélelem azonban megdönthető, miután az ellenbizonyítás nincs kizárva. A házasság törvényesíti a házasság megkötése előtt született

gyermeket.

XIII. A házastársak szétválasztása.

A házasság a római katolikusok szerint felbonthatatlan, de bizonyos esetekben mégis szükséges, hogy a felbontathatlanság alól felmentés lehetséges legyen. Ez a köteléki felbontás. Máskor meg csak az életközösség szakad meg, de a kötelék megmarad. Ez az u.n. ágytól-asztaltól való elválasztás.

Köteléki felbontást eszközöl: a./ a halál, b./ végre nem hajtott házasság is felbonthatatlan, de mégis felbontja az ünnepélyes fogadalom és a pápai felmentés. c./ kereszteleetlenek házassága is felbonthatatlan, de felbomlik, ha az egyes házastárs megkeresztelkedik, de a másik nem. Ekkor a megkeresztelt új házasságra léphet, miáltal a régi házasság felbomlik.

Ami pedig az ágytól-asztaltól elválasztást illeti, a házastársak kötelezve vannak az osztatlan életközösségre, vannak azonban olyan okok, a-

melyek ezt megszüntetik. Ez lehet örökös és ideiglenes. Az ideiglenes elválasztás oka lehet valamelyik fél kitérése, becstelen életmód stb. De az ártatlan fél jogosult, sőt köteles visszavenni a másik házastársat, ha az ok megszűnt. Az örökös elválasztásnak az oka a házasságtörés.

A házassági törvény a végrehajtott házasságot is felbonthatónak tekinti s a különleges kánonjogi felbontási módokat nem ismeri. Polgári házasság nálunk az **1894:XXXI.** t. c. értelmében házasságtörés, hűtlen elhagyás, házastárs élete elleni merénylet, 5 évi börtönbüntetés esetében, valamint ha a bíró a körülmények mérlegelése alapján arra a meggyőződésre jut, hogy a felek között a házasság élet folytatása elviselhetetlen, a házassági kötelek felbontható. Minden olyan esetben, amelyben a házasság felbontható, meg van engedve az ágytól-asztaltól való elválasztás is. Két év múlva bármelyik fél kérheti, hogy ezen ítéletet a bíró felbontó ítéletté változtassa át.

XIV. A házasság utólagos érvényesítése.

A házasság utólagos érvényesítése kétféle lehet. Vagy egyszerű érvényesítés, amelynek ismét több esete lehetséges. Így: a./ ha bontó akadály miatt érvénytelen a házasság, akkor megerősödik önmagától, vagy felmentés által vagy ha az a fél, aki az akadály tudatában van, megújítja a beleegyezést. b./ Ha beleegyezés hiánya miatt érvénytelen a házasság, akkor adja a fél beleegyezését. c./ Ha pedig forma hiány miatt érvénytelen, akkor a felek kössenek formának megfelelő házasságot.

A házasság utólagos érvényesítését szolgálja a gyökeres orvoslás, a sanatio. Ez jelenti az orvoslását az érvénytelenül kötött házasságnak. Ezt mindkét fél kérheti. Feltételei: a./ az akadály egyházjogi eredetű legyen; b./ a kezdetben adott beleegyezés, igazi házasságkötési szándék legyen és hogy meg legyen sanatio pillanatában; c./ sürgős és nyomós ok.

A házassági törvény szerint is elhárítható

ugy a semmisség, mint a megtámadhatóság utólag helybenhagyás által, utólagos felmentés által és időmulás által.

XV. Házassági per.

A házassági per bírója a Codex szerint elsőfokon a megyés püspök. Innen az érsekhez s végül a Sacra Rota Romanához lehet felebbezni. A püspökök szentszékeik által gyakorolják a bírászkodást, melynek elnöke a püspök vagy helynöke. Ha a szentszék a keresetnek helyt ad, határnapot tűz ki az alperesnek a válasz-adásra. Erre a felperes ellenválaszt adhat, amire az alperes viszonzválasza következik. Ennek alapján aztán a szentszék végzéssileg megállapítja, hogy mit és kinek kell bizonyítani. A felek esküvel megerősített vallomása egymagában a házasság érvényessége ellen bizonyító erővel nem bír.

A bizonyítékok ellen az ellenfél ellenbizonyítékot állíthat, mely a bizonyító féllel közöltetvén, az bizonyítékait megvédelmezheti. A bizo-

nyitó eljárás befejeztével a házasságvédő megszi észrevételeit s csak miután a házasságvédő kijelentette, hogy több észrevétele nincs, hozhat a szentszék ítéletet.

Ami pedig az állami biráskodást illeti, a házassági ügyek az 1911:I. t.c. szerint - mely a polgári perrendtartásról szól - a magyar királyi törvényszék illetékessége alá tartoznak, az eljárás pedig ugyancsak az 1911:I. t.c.-ben megállapított polgári peres eljárás szabályai szerint történik.

XVI. A házasság, mint társadalmi és erkölcsi
-----
intézmény.

Az eddig elmondottakból világosan látjuk, hogy úgy az állam, mint az egyház szempontjából nagyjelentőségű intézmény a házasság. De nagyjelentősége van ezeken kívül társadalmi tekintetben is. A házasság az alapja a szűkebb családnak, miután a gyermekek törvényességét csak a törvényes alapon kötött házasság adja meg. A házasság a

társadalomnak is fundamentuma s mint ilyen pótolhatatlanul szükséges. A házasság alapja a nemzeti társadalomnak is, mert egyik legfontosabb célja az utódhagyás. Csak az a nemzet lehet boldog és megelégedett, melyet Isten sok gyermekkel áld meg, mert a jóléthez, virágzáshoz munkaerő kell. Ez a cél az utóbbi időben mintha feledésbe ment volna, amely az egyke rendszer egyre szélesebb körben való térhódításában jelentkezik. Ennek oka az az inséges megélhetés, amely különösen az alsó és középosztályt sújtja. Már pedig tudvalevőleg ezen osztályok adják a társadalom zömét. De megtaláljuk ezt, az eléggé el nem ítéltető társadalmi bűnnek mondható nemzeti csapást, a társadalom felső rétegében is, ahol azonban ez már nem az anyagi viszonyok kényszerítő következményeként szerepel, hanem mint az ultramodern világnézet által diktált és idegenből importált divatos szokás jelentkezik. Nem a családok elmulásának problémája ez, hanem az egész nemzeti társadalomé, csakhogy

az a baj, hogy ezt a veszélyt a mindennapi kenyérért küzdő ember nem látja, nem érzi.

Pedig tudnunk kell, hogy ez a nemzetnek, az államnak a létkérdése. Tiszta, boldog családi élet nélkül a nemzet, a nép elsorvad.

A nemzet is olyan, mint a fa. Ha gyümölcsöt nem terem azt az Isten kiirtja. Elképzelhetjük, hogy hová jut az a nemzet, amelynek kebelében az egyke,- sőt egyse-rendszer ütött tanyát, mikor csupán ahhoz, hogy a szülők élete tovább folytatódjék gyermekeikben, két gyermek világrajövele szükséges. Már pedig ez egy nemzetnek csak fennmaradásához elég, de nem a fejlődéséhez, virágzásához, prosperálásához.

Ebből következik tehát, hogy a házasság, a családi élet az, amely ezt a célt van hivatva szolgálni, még pedig a tiszta, boldog családi élet.

Igy elmondhatjuk, hogy valamely nemzet

nagy és megelégedett s így elmondhatjuk, hogy nagy és megelégedett lesz a mi hazánk, Magyarország is, ha minden polgára a házasság szentségét és tisztaságát tartja mindenkor szemelőtt.-

x

x

x

- V é g e . -

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
1964. 12. 28. Nyarapodási naplószám